

FUNDAMENTELE PSIHOLOGIEI 1

- SUPORT DE CURS - IF

Motto: ”Capul tânărului nu este un vas care trebuie umplut, ci o făclie care trebuie aprinsă pentru a avea propria sa lumină” – Plutarch

CUPRINS	pag.
PSIHOLOGIA CA ȘTIINȚĂ	4
1. Definiția psihologiei	4
2. Controverse	5
3. Locul psihologiei în sistemul științelor	7
4. Concluzii	9
OBIECTUL PSIHOLOGIEI	10
1. Dispute asupra obiectului psihologiei	10
2. Perspective de abordare a obiectului psihologiei	11
3. Concluzii	13
METODELE PSIHOLOGIEI	16
1. Metoda	16
2. Tipuri de metode utilizate în psihologie	16
A. Metoda observației	16
B. Experimentul	18
C. Metoda convorbirii	20
D. Ancheta psihologică	20
E. Metoda biografică	21
F. Metoda analizei produselor activității	21
G. Metode psihometrice	21
H. Metoda modelării și simulării	23
3. Metode de organizare, analiză și prelucrare a datelor	23
4. Strategii de cercetare psihologică	23
LEGE ȘI EXPLICAȚIE ÎN PSIHOLOGIE	25
1. Legile	25
2. Explicația	29
3. Teoriile	31
NATURA PSIHICULUI UMAN	32
1. Psihicul ca obiect de cercetare al psihologiei	32
2. Caracteristicile psihicului uman	33
3. Manifestări neobișnuite ale psihicului	40
4. Perspective noi în abordarea psihicului	40
IPOSTAZELE PSIHICULUI	42
1. Istoric	42
2. Niveluri structural-funcționale ale psihicului	42
2.1. Conștientul	42
2.2. Subconștientul	45
2.3. Inconștientul	46
3. Relațiile conștient-inconștient	48

STĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ	51
1. Varietatea stărilor de conștiință	51
2. Probleme generale ale stărilor modificate de conștiință	52
3. Stări modificare de conștiință	53
3.1. Somnul	53
3.2. Visul	55
3.3. Hipnoza	56
4. Căi de acces la stările modificate de conștiință	58
TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHCULUI	63
1. Abordarea plană, pe orizontal	63
2. Abordarea structural-dinamică	64
3. Abordarea sistemică	68
4. Abordarea sinergetică	74
CERCETAREA PSIHOLOGICĂ	77
1. Probleme generale ale cercetării	77
2. Procesualitatea cercetării psihologice	80
3. ”Pericole” și ”capcane” în cercetare	83

PSIHOLOGIA CA ȘTIINȚĂ

1. DEFINIRE

Psihologia ca știință este greu de definit pentru că există multe definiții care subsumate formează tipuri de definiții:

1.1. Definiții tip ”butadă”:

- *Psihologia este știința studiată de psihologi* (Max Mayer);
 - *Psihologia este știința comportamentului studenților din primul ciclu* (Mc. Nemart) – subiecții disponibili de investigat erau studenți, în special băieți din anii începători;
 - *Psihologia este știința comportamentului șobolanului alb* (Parot, Richelle) – behavioriștii utilizau pentru studiu animale iar descoperirile făcute le extindeau la om.
- Construcțiile sunt vicioase, dar recunosc că psihologia este știință.

1.2. Definiții tip ”metaforă”:

- *Psihologia este știința care trebuie făcută cu artă* – pleacă de la dilema dacă psihologia este știință sau artă (deoarece în funcțiile psihice inferioare – senzații, percepții – se găsesc regularități; pentru cele superioare – afectivitate, motivație, voință – mai greu, din cauza caracterului unic, singular);
- *Psihologia este o lumină indispensabilă înțelegerii, apropierii, ascensiunii umane* (Pavelcu);
- *Psihologia este știința inimii* (Schneider) – se milita pentru reîntoarcerea psihologiei la romantism (intuiție, afectivitate, profunzimea experienței umane, atrăgându-se atenția asupra necesității apropierii psihologiei de om și de problemele sale).

1.3. Definiție prin negare:

- *Psihologia nu este fizică, nu este fiziologie, nu este sociologie* (Pavelcu) – se elimină tot ce nu este psihologie și ce rămâne este psihologie. Acest tip de definiție a apărut atunci când s-a constatat că obiectul psihologiei a fost dezmembrat și delegat altor științe. Însă, Pavelcu uită de rolul unor antidiscipline, discipline grație cărora o disciplină se delimitează mai bine, contra cărora trebuie să se constituie ca știință cu statut propriu, într-un cadru interdisciplinar (exemplu: psihologie vs. fiziologie).

1.4. Definiție etimologică – psyche și logos:

- *Psihologia este știința psihicului*. Dacă se răspunde la întrebarea ”Ce este psihicul?” se conturează domeniul de cercetare al psihologiei. Este deci o trimitere spre analiza conceptului de psihic și este tautologică.

1.5. Definiții comprehensive care încearcă să surprindă elementele definatorii ale psihologiei:

- *Psihologia este știința experienței imediate, spre deosebire de fizică, o știință a experienței mediate* – exemplu: gravitația (Wundt);

- Psihologia este descrierea și explicarea stărilor de conștiință - senzații, dorințe, emoții, cunoștințe, rațiune, decizie, voință (James);

- Psihologia este știința faptelor în măsura în care ele depind de experiența subiectului – fizica este și ea o știință a faptelor, dar în măsura în care sunt independente de individ (Kulpe);

- Psihologia este știința comportamentului, a faptelor exterioare, măsurabile, observabile (Watson). Se poate observa cum aceste tipuri de definiții sunt unilaterale pentru că surprind doar anumite conținuturi (nepercepând relațiile dintre ele). Ca urmare au apărut:

1.6. Încercări de definire integrative:

- Psihologia studiază ansamblul conduitelor, comportamentelor, inclusiv priza lor de conștiință (Piaget). Definiția încearcă să unească două abordări opuse: psihologia ca știință a stărilor de conștiință și psihologia ca știință a comportamentului;

- Psihologia este știința care se ocupă de fenomene și capacități psihice, urmărind descrierea și explicarea acestora pe baza descoperirii unui ansamblu de legi, regularități sau modalități determinative (Neveanu);

- Psihologia este știința care studiază psihicul (proces, însușiri, stări, condiții mecanisme psihice), utilizând un ansamblu de metode obiective, în vederea desprinderii legității lor de funcționare, în scopul descrierii, explicării, integrării, optimizării și ameliorării existenței umane (Zlate);

- Psihologia este știința care cercetează condițiile și legile manifestării vieții psihice (T. Crețu).

2. CONTROVERSE ȘI TENDINȚE ÎN PSIHOLOGIE

2.1. Controverse asupra statutului de știință legate de:

2.1.1. Contestarea obiectului ei (Este psihologia știință sau artă?)

- A. Comte nu a enumerat psihologia printre științe;

- Kant afirma despre ea că este o știință săracă, empirică, de mâna a doua - deci nu poate fi un domeniu de sine stătător;

- Psihologia studiază sufletul (care nu există) sau psihicul (entitate misterioasă, ezoterică, termen compromis);

- Părți din obiectul de studiu al psihologiei au fost distribuite altor științe.

1.1.2. Contestarea legilor (cel mai mult legile au fost atacate). Ele au fost minimalizate datorită caracteristicilor lor:

- sunt calitative și nu cantitative;

- sunt empirice și nu științifice;

- nu sunt pur psihologice ci psihofizice, psihofiziologice, psihosociologice.

1.1.3. Contestarea metodelor. S-a contestat caracterul obiectiv, utilizarea de instrumente (teste) insuficient de bine puse la punct.

Contestarea obiectului, legilor și metodelor se face și astăzi, sub altă formă.

1.1.4. Eterogenitatea

- incapacitatea de a se închea într-o disciplină (se propune chiar conceptul de ”studii de psihologie”);

- alții aderă la teza identității psiho-neuronale (fenomenele psihice = procese cerebrale) și deleagă psihologia neuroștiințelor.

2.2. Controverse asupra statutului de știință legate de poziționarea ei ca știință nomotetică sau idiografică

- științele idiografice (gr. idios = propriu, specific) studiază cazuri unice și formulează enunțuri valabile numai pentru un caz sau clasă de fenomene pe care acesta îl reprezintă (teologia, filosofia, științele morale);

- științele nomotetice (nomothetikos = promovarea legilor) formulează legi statistice prin analiza unui mare număr de cazuri (științele naturii);

Disputa dintre cele două tipuri de știință are origini în filosofie, apoi s-a mutat în antropologie în jurul conceptelor "emic", "etic":

- "etic" surprinde comunul, universalul (nomotetic);

- "emic" studiază înțelesurile culturale din interior, particularizează (idiografic).

În psihologie, perspectivă nomotetică are behaviorismul, iar perspectivă idiografică psihologia umanistă.

Psihologia nomotetică se caracterizează prin faptul că:

- este în căutarea relației cauză-efect;

- cuantifică;

- generalizează rezultatele asupra populației neinvestigate;

- face experimente de laborator;

- legile descoperite sunt: deductive și probabilistice.

Psihologia idiografică se caracterizează prin faptul că:

- urmărește studii de caz pe o perioadă lungă;

- consideră că fiecare individ e unic;

- utilizează metode proiective, interpretative, și nu statistice.

Disputele dintre cele două orientări se soluționează luând în considerare:

- scopul concret al investigației;

- specificul diferitelor ramuri ale psihologiei.

2.3. Controverse asupra unității vs. diversității psihologiei

În evoluția psihologiei ca știință s-au înregistrat atât tendințe spre diversificare a conceptelor, teoriilor cât și tendințe spre unificare, integrare.

2.3.1. Tendințele spre diversitate

- Murchinson (1930) numără 11 doctrine psihologice existente (hormică, intenționale, funcțională, structurală, configuraționistă, rusă, behavioristă, reacțională, dinamică, factorială, analitică), iar în una dintre acestea apar chiar 16 școli de psihologie;

- Sperman afirma: "Sinistră pluralitate! Ce-ar spune lumea dacă i s-ar prezenta ca rivale 10 fizici, 10 botanici, 10 chimii?,,

- unii autori folosesc pluralul (nu psihologie ci psihologiile).

În acest context, dacă vrem să vorbim despre psihologie, trebuie întâi să precizăm despre care psihologie este vorba.

2.3.2. Tendințele spre unitate

- este dificilă pentru că în aceeași limbă nu există unitate terminologică. Pavelcu afirma că: "pentru a înțelege pe psihologi trebuie să fi poliglot în aceeași limbă".

E necesară unitatea în psihologie? E posibilă unitatea în psihologie? Se poate răspunde doar dacă, în prealabil, răspundem la întrebarea "Ce se înțelege prin unitate?"

- dacă unitatea = uniformitate, standardizare, este posibilă, dar nu și necesară pentru că unitatea poate fi utilă într-o fază, dar dacă se rămâne acolo știința bate pasul pe loc (duce la stagnare);

- dacă unitatea = unitate în diversitate, e necesară, dar nu e posibilă (există prea multă diversitate pentru a găsi puncte de convergență);

2.3.3. Soluția propusă – spirala cunoașterii

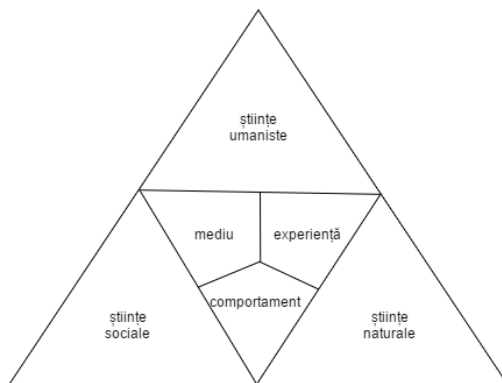
Este vorba despre înțelegerea unității uniformizatoare ca premisă, punct de pornire, înăuntrul ei dezvoltându-se o unitate diversificată, care va duce la un stadiu nou de dezvoltare.

(exemplu: psihicul are funcții de reflectare – superior concepției că e ceva misterios – progresul s-a făcut când s-a văzut că psihicul are și funcții de construcție și reconstrucție a realității).

3. LOCUL PSIHOLOGIEI ÎN SISTEMUL ȘTIINȚELOR

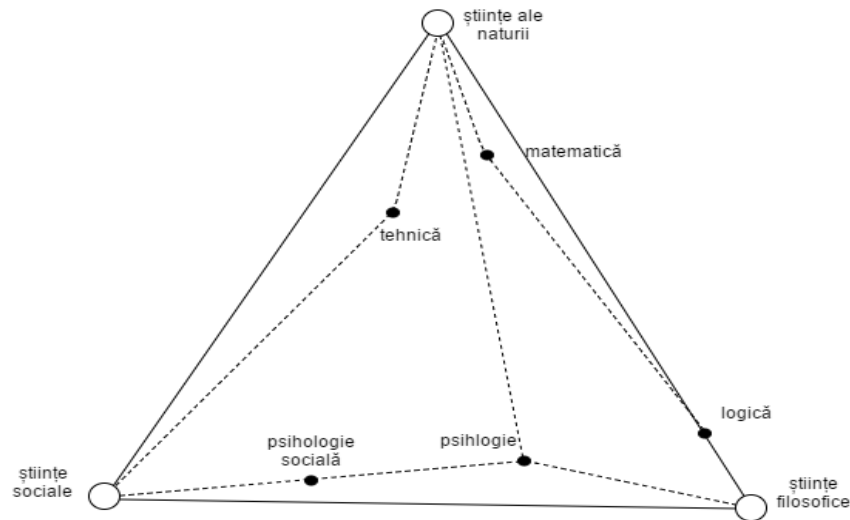
3.1. Modelul triunghiular (Buhler, Mechl)

Psihologia este la intersecția științelor umaniste (care au direcționat atenția spre importanța experiențelor subiective), științelor sociale (care au direcționat atenția spre importanța mediului și a valorilor sociale), a științelor naturale (care au direcționat atenția spre importanța comportamentului).

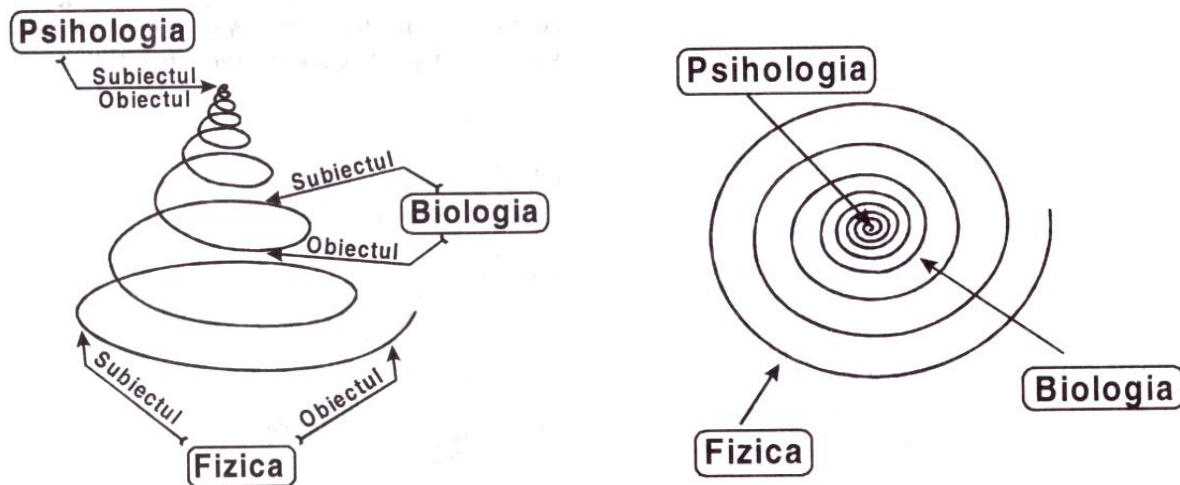
3.2. Modelul triunghiular (Kedrov)

Clasificarea se face după principiul subordonării (al dezvoltării) și al obiectivității. Științele umaniste sunt împărțite în științe sociale și științe filosofice. Psihologia este aproape de filosofie, dar legată de toate cele trei vârfuri ale triunghiului. Apare și Psihologia socială, ca știință de sine stătătoare.

3.3. Modelul circular (Piaget)

Pornește de la relația subiect-obiect în procesul cunoașterii (în matematică și fizică se reflectă obiecte reale, latura lor cantitativă; în biologie apare și latura subiectivă și îl pregătește pe subiect să devină el însuși obiect de cunoaștere, ceea ce se va întâmpla în psihologie și sociologie).

- în fizică obiectul și subiectul sunt distincți;
- în biologie se creează premisele apropierei lor;
- în psihologie se ajunge la coincidența lor;

Psihologia ocupă un loc central:

- ca produs al altor științe;
- ca sursă de explicație a formării și dezvoltării lor.

3.4. Modelul interpenetrării științelor

Autori:

- Dogan – expert în sociologie politică;
- Phare – expert în economie politică.

Științele au un nucleu tare și o zonă fluidă, periferică. Această zonă se poate hibrida cu o alta și apar științe de graniță (exemplu: Psihologia cognitivă e la granița dintre psihologie și științele cognitive). Deci, marginea științei e susceptibilă la inovare și schimbare. Centrul este mai puțin susceptibil la inovare (intervine paradoxul densității).

Deci, inovația este posibilă ca urmare a interpenetrării științelor specializate – științele specializate se fragmentează și se recombina cu altele.

Autorii oferă și o tipologie a personalităților creatoare:

- pionierii (depășesc frontierele unei discipline);
- constructorii (merg pe căi trasate de pionieri și le fructifică);
- hibrizii (combina diferite subdiscipline din aceeași disciplină).

3.5. Modelul Zlate (după Rosenzweig)

Este bazat pe clasificarea științelor în următoarele grupe:

- științe fundamentale ale omului (biologie, sociologie, filosofie);
- tipuri de activități ale omului (educație, economie, sport, științe militare, artistice);
- științe preocupate de asigurarea integrității psihice și fizice a omului (medicină, neuroștiințe, psihiatrie).

Psihologia generală se află în centru, la confluența cu fiecare dintre celelalte științe.

Modelul permite delimitarea ramurilor aplicative născute la aceste confluențe:

- la confluența cu științele fundamentale despre om (psihologie filosofică, psihologia moralei, psihologia religiei, psihologie socială, etnopsihologie, psihologie biologică, psihofiziologie, zoopsihologie);
- la confluența cu tipurile de activități ale omului (psihologie militară, psihologie sportivă, psihologie politică, psihologia artei, creatologie, psihologia literaturii, psihologie cibernetică, psihologie cognitivă, statistica psihologică, psihologie judiciară, psihologia matorului, psihologia comportamentului deviant, psihologia muncii, psihologie organizațională, psihologie economică, psihologia reclamei, psihologie școlară, psihologie educațională, psihopedagogie specială, consiliere educațională, consiliere vocațională);
- la confluența cu științele preocupate de asigurarea integrității psihice și fizice a omului (psihologie clinică și medicală, psihofarmacologie, neuropsihologie, psihopatologie, psihoterapie).

4. CONCLUZII

- într-un secol și jumătate psihologia a parcurs drumul de la negarea ei ca știință la statutul de știință centrală;
- are un caracter interdisciplinar prin esența ei.

Referințe bibliografice

COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.3-16;
 ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 33-59;
 PAVELCU, Vasile, *Drama psihologiei*, (Ed. II), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p.65-99.

OBIECTUL PSIHOLOGIEI

1. DISPUTE ASUPRA OBIECTULUI PSIHOLOGIEI

1.1. Are psihologia obiect?

Dacă nu există obiect, nu există știință.

În 1985, la un congres, P. Fraisse vine cu comunicare "Psihologia în căutarea propriului ei obiect?". După 2 ani articolul publicat nu mai are semnul întrebării (ceea ce înseamnă că s-a trecut de la incertitudine la certitudine, ceea ce este parțial adevărat).

Problema este:

- nu că psihologia nu are un obiect al ei, ci că:
- are prea multe obiecte (cele 11 enumerate de Murchinson, Spearman cu "sinistra pluralitate", întrebarea "despre ce psihologie vorbim?").

Deci nu exista un obiect unitar de cercetare.

1.2. Factorii care au întârziat elaborarea obiectului unitar

1.2.1. Complexitatea structurală a psihicului uman

Psihicul uman este considerat a fi expresia ultimă a ceea ce există în univers. În el se găsesc elemente, reziduuri din toate celelalte forme existențiale. Ca atare e greu de diferențiat ce este psihic pur și ce ține de fizic, chimic, fiziologic.

1.2.2. Factori gnoseologici legați de reflecția teoretică și cercetarea empirică:

1.2.2.1. Contradicții externe ale curentelor psihologice. Există teorii, școli, orientări care prezintă contradicții externe (asociaționiștii, behavioriștii, gestaliștii, psihanaliza, psihologia umanistă au diferite metode explicative asupra psihicului uman).

Astfel, obiectul psihologiei era:

- pentru Watson – comportamentul;
- pentru Wundt – viața psihică interioară, stările subiective;
- pentru Angell – conștiința;
- pentru Freud – inconștientul;
- pentru Pavlov – reflexul condiționat;
- pentru Skinner – comportamentele operante.

Nu multitudinea de explicații deranjează, ci contradicția dintre ele, care se resping și se neagă reciproc (exemplu: asociaționiștii – privilegiază partea; gestaliștii – privilegiază întregul).

1.2.2.2. Contradicții interne ale psihologiei. Există teorii, școli, orientări care prezintă contradicții interne:

- fiecare curent a dezvoltat forme noi, încercând să-și depășească limitele variantelor originale (exemplu: neofreudismul, neobehaviorismul) – unele, cu toate că nu renunță la postulatele inițiale, fac de nerecunoscut vechile orientări.

- întâlnim disidențe spectaculoase (exemplu: Adler cu psihologia individuală și Jung cu psihologia analitică).

- apar convertiri ai unor întemeietori de școli (exemplu: James a definit psihologia ca "știința faptelor de conștiință", apoi la un congres vine cu o comunicare "Există conștiința?" și afirmă "Conștiința s-a evaporat (pentru că a fost înlocuită cu obiectul ei, existența). Ceea ce îi

rămâne psihologiei de studiat sunt doar reacțiile externe” (deci conștiința dispare și rămâne de studiat existența), deschizând astfel calea behavioriștilor.

1.2.3. *Închidere și hegemonism*. Toate școlile, orientările:

- deși sunt parțiale, ele se cred generale, totalitare;
- deși realizează studiul psihismului, îl reduc la un singur model explicativ;
- fiecare se consideră deținătorul adevărului absolut;
- s-au ignorat reciproc (excepție gestaliștii care au făcut remarci critice la adresa psihanalizei, iar psihanaliza s-a pronunțat asupra gestaliștilor).

Această situație este tipică stadiilor timpurii ale unei științe, iar psihologia este o știință tânără.

Acest reducționism poate fi considerat a fi ”un rău necesar” și util în procesul cunoașterii. De ce ? Pentru că o echipă de cercetători nu poate soluționa toate problemele unei științe și atunci selectează una dintre ele și o adâncesc.

Putem privi reducționismul = o formă de analiză aprofundată a unei probleme, cu ignorarea deliberată a altor aspecte (exemplul 1: Cognitivismul studiază doar procesele cognitive – prelucrarea de informație, dar asta nu înseamnă că se reduce psihologia la cogniție și că nu se cunoaște importanța proceselor afective, volitive, motivaționale; exemplul 2: Freud se ocupă de inconștient, dar nu reduce viața psihică doar la inconștient).

Este posibil ca un reducționism pus alături de altele să acopere fațetele psihicului. Rezultă că nu reducționismul în sine este periculos, ci absolutizarea lui și lipsa dorinței de depășire.

Concluzie: Existența multor orientări și școli care cred că dețin adevărul absolut și vor hegemonie face dificilă definirea obiectului psihologiei.

2. PERSPECTIVE DE ABORDARE A OBIECTULUI PSIHOLOGIEI

2.1. Obiectul psihologiei este viața psihică interioară. Este o viziune care a apărut la începuturile psihologiei și este cea mai răspândită modalitate de conceptualizare a obiectului psihologiei. Este reprezentată de introspecționism și psihanaliză.

Introspecționismul este o teorie și o metodă de cercetare. S-a născut în Germania (Wundt). A fost dus în S.U.A de Titchener (purtătorul de cuvânt a lui Wundt) și acolo s-a născut curentul structuralist. Titchener consideră conștiința ca o structură globală subiacentă conduitelor, ca unicul și autenticul obiect al psihologiei. Consideră că psihologia nu are scopuri practice, scopul ei fiind cunoașterea conștiinței prin introspecție. De aceea, a intrat în dispută cu Școala de la Chicago (James, Dewey, Angell), a cărei doctrină chiar Titchener a botezat-o funcționalistă, pentru că considera că conștiința are funcții adaptative.

Din cauza introspecționismului, psihologia a fost contestată ca știință.

Psihanaliza. Freud, fără a descoperi inconștientul, l-a propus ca obiect de studiu al psihologiei.

- a conceptualizat sub două forme aparatul psihic;
- a pus la punct o metodă psihoterapeutică.

Freud a jucat un rol în redimensionarea obiectului psihologiei:

- nu e o schimbare radicală pentru că înlocuiește conștientul cu inconștientul, ambele făcând parte din viața interioară;
- dar, a impus finalitatea ameliorativă a psihologiei prin terapia psihanalitică (ceea ce duce la o redimensionare a psihologiei sub aspect teoretico-metodologic și practic).

Tot centrate pe viața psihică interioară sunt:

- asociaționismul;
- gestaltismul;
- cognitivismul.

2.2. Comportamentul ca obiect de studiu al psihologiei

Schimbarea de viziune începe cu reacții contra introspecționismului:

- filosofia (în Europa era o filosofie subiectivistă, contemplativă, pe când în America era pragmatismul);

- zoopsihologia (nu se putea servi de introspecție);

- chiar psihologia generală. James și Lange, demonstrează că în emoție nu sunt importanți centrii nervoși superiori, ci cei periferici – cauza emoției este o modificare în organism (exemplu: râdem nu pentru că suntem veseli, ci suntem veseli pentru că râdem; fugim nu pentru că ne este frică, ci ne este frică pentru că fugim). Este numită teoria periferică a emoțiilor, care în prezent este depășită, dar atunci a dăruit superioritatea conștiinței.

- chiar un susținător al introspecției, Angell, începe să vorbească despre moartea sufletului ca obiect al psihologiei. În 1913 afirma "Noi [introspecționistii n.n.] am înlăturat cuvântul "suflet"...Conștiința pare să fie acum viitoarea victimă. Categoria psihică de "behavior" e legitimă cu condiția ca ea să nu condamne introspecția".

În 1913, Watson publică articolul "Psihologia așa cum o vede un behaviorist" de 20 de pag., și dă lovitura de grație introspecționismului: "Nimeni nu a atins vreodată vreun suflet". "Toți cercetătorii în psihologia introspecționistă sunt ilogici. Ei nu spun ce este conștiința, ci încep pur și simplu să pună lucruri înăuntru cu ajutorul presupunerilor; apoi când întreprind analiza conștiinței, găsesc aici, desigur, ceea ce au pus".

Watson afirmă că psihologia trebuie să schimbe:

- obiectul de studiu (comportamentul în locul conștiinței);

- metoda de investigare (metode obiective, măsurători în loc de introspecție);

- finalitatea (descoperirea legilor comportamentului în loc de descrierea, explicarea fenomenelor psihice).

Behaviorismul a fost numit și "glandologie", "știința spasmului muscular", "știința comportamentului șoarecelui alb". El este limitat ca teorie, dar are metode acurate și a ajutat psihologia ca știință, tocmai datorită acestor metode.

Behaviorismul s-a continuat prin neobehaviorism, care a înlocuit scheme R – S cu schema S – O – R. Între stimul și reacție, ei introduc variabile intermediare (ereditate, maturitate, vârstă, experiență anterioară, capacități, conștiință, idei, gândirea). Se distruge astfel schema S – R iar conștiința dată afară pe ușa din față, intră pe ușa din dos. Actualul neobehaviorism s-a integrat în psihologia cognitivă.

2.3. Activitatea ca obiect al psihologiei. Cele două orientări menționate înainte (introspecționismul și behaviorismul) absolutizau, așa că a apărut o a treia care nu a luat-o pe nici una în seamă. Ea apare odată cu Pierre Janet care definește psihologia ca "știința acțiunii umane" și teoretizează conceptual de "conduită" = totalitatea manifestărilor vizibile, orientate către afară și totalitatea proceselor invizibile de organizare și reglare a ei (se unifică comportamentul cu viața subiectivă).

Conduitele:

- nu sunt date, inerente individului (introspecționistii);
- nu sunt imprimate dinafară (behavioristii);
- nu apar ca urmare a ceva din inconștient (psihanaliza);
- ci sunt învățate ca urmare a interacțiunilor cu mediul natural și social.

Concluzie: activitatea este obiectul de studiu al psihologiei. Acest lucru obligă la conceperea psihicului ca un sistem în perpetuă organizare care își sporește continuu capacitățile de autoreglare.

2.4. Omul concret ca obiect al psihologiei. Când se conștientizează faptul că nu funcționarea psihică în general trebuie studiată ci cea a unui om concret, nu activitatea în general ci activitatea personală și personalizată a omului, a apărut psihologia umanistă.

Psihologia umanistă are în centru :

- omul și problematica sa umană ;
- viața personală și relațională, de la nimicuri la drame existențiale ;
- ipostazele devenirii și autoconstrucției omului;
- atitudinea activă față de existența sa.

Toate aceste aspecte cu scopul de :

- a cunoaște și înțelege omul ;
- a-l face să depășească dificultățile vieții.

După cum se observă psihologia umanistă este o concepție:

- totalitară și holistică asupra omului ;
- omul este văzut ca un tot unitar biologic, psihologic, social, spiritual ;
- ia în considerare caracterul unic al fiecăruia, capabil să-și dirijeze devenirea (și de aici libertatea fiecăruia) ;
- ia în considerare caracterul deschis și autoreglabil al omului care își ia soarta în mâini și se poate schimba.

Odată cu psihologia umanistă se schimbă și metodele de investigație. Se utilizează o metodologie interpretativă bazată pe semnificațiile subiective ale comportamentului într-o situație (metode subiective, proiective).

Finalitatea psihologiei umaniste :

- creșterea personală ;
- maturizarea psihologică și socială ;
- cultura relațiilor sociale ;
- însăși schimbarea societății.

3. CONCLUZII

3.1. Nici o orientare nu este perfectă. Toate au virtuți, dar și limite. Limitele uneori s-au corectat din interior (introspecția prin introspecția experimentală, behaviorismul prin neo-behaviorism).

3.2. Chiar corectate nici una nu poate rezolva problema obiectului psihologiei:

- Psihologia introspecționistă nu ia în considerare :
 - elementele determinative ale psihicului din exterior ;
 - exteriorizarea activității psihice.

- Behaviorismul nu ia în considerare *cum* un stimul determină o anumită reacție.
- Psihologia activității – datorită caracterului conștient al activității pierde din vedere elementele de infrastructură ale psihismului (inconștientul).
- Psihologia umanistă este centrată pe rolul funcțiilor psihice superioare și nu vede funcțiile periferice simple (senzori-motorii) din care se naște psihicul.

3.3. Soluții la această problemă :

- axarea pe una dintre aceste orientări după scopul cercetării. E o soluție pragmatică și destul de limitată ;

-încercări de sinteză :

Rita Atkinson vorbește despre 5 tipuri de abordări în psihologie (5 psihologii):

- perspectiva biologică (se interesează de substratul neuronal al comportamentului și vieții psihice);
- perspectiva comportamentalistă (se ocupă cu studiul obiectiv al comportamentului uman și animal);
- perspectiva cognitivă (reacționează contra precedentei și studiază procesele mentale);
- perspectiva psihanalitică (este o combinație între cea biologică și cea cognitivă);
- perspectiva fenomenologică (studiază experiența trăită de individ).

Toate perspectivele sunt complementare, compatibile și pot fi utilizate în studiul aceluiași fenomen.

Exemplu: obezitatea:

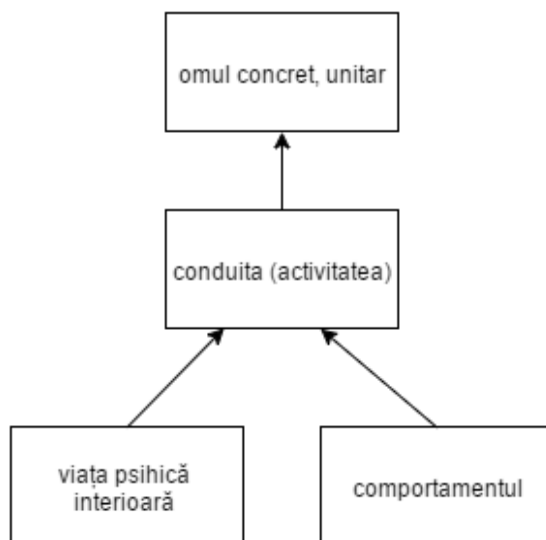
- biologic (predispoziție ereditară);
- comportamental (atracția spre stimuli alimentari și orientarea spre ei);
- psihanalitic (mâncatul reduce anxietatea).

O altă încercare de sinteză :

Pentru că psihologia activității integrează și depășește introspecționismul și behaviorismul

și
pentru că psihologia umanistă integrează psihologia activității
rezultă că

obiectul de studiu al psihologiei este activitatea psihică a omului concret (sau studiul sub raport psihologic al omului concret care acționează).

Referințe bibliografice

- ATKINSON, R.L., SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 2-8;
- COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.21-25;
- GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Mâine, 2007, p.13-27
- ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 107-112.

METODELE PSIHOLOGIEI

1. METODA

1.1. Definiție: Metoda = calea, itinerarul, structura de ordine sau programul după care se reglează acțiunile intelectuale și practice în vederea atingerii unui scop.

1.2. Clasificarea metodelor psihologiei în funcție de scopul lor:

- metode de recoltare a informațiilor și de prelucrare și interpretare a lor;
- metode de investigare;
- metode de diagnoză și prognoză;
- metode de cercetare și metode aplicative (psihologia educației, psihoterapie);

2. TIPURI DE METODE UTILIZATE ÎN PSIHOLOGIE

A. METODA OBSERVAȚIEI

A.1. Definiție: Urmărirea intenționată și înregistrarea exactă, sistematică a diferitelor manifestări comportamentale a individului sau grupului ca și a contextului situațional în care acestea se desfășoară.

Observatorul este un fotograf al faptelor iar observația trebuie să redea exact natura faptului. În timpul observației, psihologul trebuie să întocmească un protocol de observație în care să noteze următoarele elemente:

- descrierea contextului (dată, timp, spațiu, ambianță fizică, aranjamentul subiecților);
- descrierea participanților (gen, vârstă, etnie, îmbrăcăminte, aspect fizic);
- descrierea observatorului (vârstă, gen, a avut relații sau nu cu subiecții);
- descrierea conduitelor participanților (verbal, non-verbal, motorie, emoțională);
- interpretarea situației (observatorul încearcă să înțeleagă ce semnificații au conferit subiecții situației în care sunt observați);
- interpretări alternative ale situației (poate că.....);
- notarea propriilor trăiri și sentimente (cf. Banister, 1996).

A.2. Conținuturi urmărite

- simptomatologia stabilă (trăsături bioconstituționale, trăsături fizionomice). Premisa de la care se pleacă este că înfățișarea omului "vorbește" (exemplu: Kretschmer a stabilit o relație între tipul somatic, manifestările comportamentale și predispozițiile pentru anumite boli psihice).

- simptomatologia labilă (comportamente verbale și motorii, inteligență, expresii afective și atitudinale).

A.3. Forme de observație:

A.3.1. după orientarea actului de observație:

- autoobservația (orientată spre propriul comportament);
- observația propriu-zisă (orientată spre comportamentul altora).

A.3.2. după prezența/absența intenției de observare:

- ocazională (din întâmplare);
- sistematică (are la bază un proiect).

A.3.3. după prezența/absența observatorului:

- directă (subiecții sunt conștienți de prezența observatorului);
- indirectă (observatorul este în spatele oglinzii sau are TV cu circuit închis – subiecții nu știu că sunt observați);
- cu observator uitat sau ignorat (observatorul este prezent, dar nu este recunoscut de grup ca fiind un observator – este considerat ca fiind un membru al grupului);
- cu observator ascuns (după un paravan, draperie etc.).

A.3.4. după implicarea sau non-implicarea observatorului:

- pasivă (fără implicarea directă a observatorului în activitate);
- participativă (observatorul devine membru al grupului și participă la activitate, observând în același timp):

A.3.5. după durata observației:

- continuă (pe o perioadă mare de timp);
- discontinuă (perioade scurte, la intervale diferite).

A.3.6. după obiectivele urmărite:

- integrală (se urmăresc cât mai multe manifestări de conduită);
- selectivă (concentrarea doar pe o conduită).

Important în procesul observației este calitatea acestuia și luarea în considerare a posibilelor deformări.

A.4. Calitatea observației depinde de:

A.4.1. Particularități psihoindividuale ale observatorului:

- capacitate de concentrare;
- atenție;
- selectivitate;
- tipul de percepție al observatorului:
 - tipul descriptiv (înregistrează minuțios, exact, sec);
 - tipul evaluativ (are tendința de a face aprecieri, interpretări);
 - tipul imaginativ (neglijează faptele și dă frâu liber imaginației, deformează realitatea);
- tipul erudit (oferă informații suplimentare, savante);
- unii percep mai multe fapte odată/alții percep una singură;
- unii fac legătură între fapte/alții le percep ca independente.

Calitățile unei bune observații:

- stabilirea clară a scopului;
- selectarea formelor de observație și a mijloacelor necesare (video, reportofon etc.);
- plan de observație (de la ce ipoteze se pleacă, ce concepte se folosesc);
- situația și durata în care se va produce observația;
- determinarea unor unități de observație și grade de estimație pentru unele însușiri psihice (pe scale);
- consemnarea imediată a celor observate;
- efectuarea unui număr optim de observații.

Exemplu: comportamentul copiilor în pauze:

- observatorul neavizat, nu vede decât haos;
- cel avizat vede conduite (amicale, ostile) și le poate urmări frecvența și la clase mai mari.

A.5. Posibile deformări ale observației. Se pot datora:

- tendinței de a decodifica fapte în conformitate cu teoria la care aderă observatorul (exemplu: observarea unor șoareci despre care observatorului i se spusese că sunt geniali);
- precognițiilor care pot deforma faptele (experimentul cu omul de culoare și albul în metrou aflați într-o altercație);
- așteptărilor ce induc fapte în conformitate cu ele prin mecanisme nonverbale, intuitive (profețiile cu autoîmplinire – Efectul Pygmalion).

Recomandări:

- o bună antrenare a observatorului;
- utilizarea mai multor observatori pentru același fapt;
- se recomandă și utilizarea unor repere de control (din observații anterioare, literatura de specialitate).

B. METODA EXPERIMENTULUI

Experimentul este un mod de cunoaștere științifică.

B.1. Definiție: Provocarea și declanșarea fenomenelor psihice în vederea descoperirii legăturilor esențiale dintre ele și a condițiilor necesare desfășurării lor. Deci experimentatorul:

- intervine efectiv, provocând intenționat fenomene;
- izolează variabilele cercetării, variabilele dependente și cele independente.

Variabile = fenomene psihice sau stimuli:

- variabilele dependente fac obiectul cercetării. Ca o variabilă dependentă să fie bună ea trebuie să fie: sensibilă la variațiile variabilei independente, să poată fi definită și ușor de măsurat, să fie fiabilă, adică să aibă efecte statornice în timp, să nu fie fluctuantă.

- variabilele independente sunt cele ce produc variația celor dependente, și nu depind de alte variabile, ci numai de decizia experimentatorului, care în mod deliberat le-a introdus în experiment. În psihologie, variabilele independente sunt de 2 tipuri: variații ale stimulilor (ce cere experimentatorul subiecților să facă); diferențierea subiecților din experiment (gen, etnie, etc.)

Deci:

- variabilele independente sunt modificate de cercetător intenționat;
- variabilele dependente se schimbă datorită modificărilor făcute de cercetător, care:
 - variază condițiile de manifestare a fenomenelor;
 - repetă fenomenul pe aceiași subiecți sau alții;
 - compară rezultatele obținute la grupul experimental cu cele de la grupul de control.

B.2. Tipuri de experiment

B.2.1. Experiment de laborator – situația experimentală este creată de cercetător. Dezavantaje ale experimentului de laborator:

- dezirabilitatea socială;

- influența experimentatorului;
- nu este în mediul natural.

Avantaj: grad mare de rigurozitate. Situația experimentală este oferită de natură (la copii, forma jocului)

B.2.2. Experiment natural – se desfășoară în cadrul obișnuit de activitate al subiectului. Situația experimentală este oferită de natură (la copii, forma jocului)

Alte tipuri de experiment:

- autoexperimentul care este utilizat în cercetările psihosociale. Subiectul supus cercetării își proiectează și își finalizează experimentul în raport cu partenerii de interacțiune.
- experimentul cu un singur subiect care este o tradiție veche în psihologie. (Fechner a experimentat pe el și pe cumnatul său; Ebbinghaus a experimentat asupra lui; Tichener a făcut introspecție pe un singur subiect; Pavlov a făcut cercetări pe câini unici). E susținut de Skinner care a negat utilitatea statisticii ”mai bine s-ar studia un animal 1000 de ore decât 1000 de animale o oră”.

O formă particulară o constituie experimentul psihopedagogic.

B.3. Scheme experimentale

Experimentele apelează la mai multe modele, scheme experimentale:

B.3.1. După numărul grupurilor utilizate și modul în care se fac măsurători:

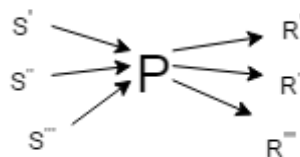
- utilizarea a 2 grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare numai după ce se introduc factorii experimentali;
- utilizarea a 2 grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare înainte și după introducerea variabilei independente;
- utilizarea unui singur grup cu măsurătoare ori înainte și după introducerea variabilei independente, ori numai după introducerea variabilei experimentale.

B.3.2. După numărul variabilelor independente utilizate:

- o singură variabilă independentă;
- mai multe variabile independente (exemplu: mai multe teste).

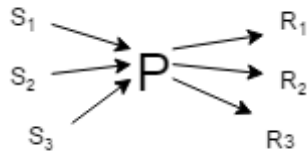
B.3.3. După modul de prezentare a stimulilor și de cuplare a lor cu reacțiile:

- prezentarea repetată a unuia și aceluiași stimul la una și aceeași persoană (nu înseamnă că este cu un singur subiect).

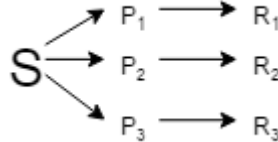
Se urmărește progresul înregistrat (exemplu: situații de învățare prin repetare).

- prezentarea unor stimuli diferiți uneia și aceiași persoane.

Se utilizează pentru a surprinde superioritatea unei stimulări (la ce stimulare, vizuală, auditivă, tactilă apare TR mai bun; învățarea prin memorare logică sau mecanică).

- aplicarea unuia și aceluiași stimul la mai multe persoane.

Se utilizează pentru a vedea diferențe individuale (exemplu: aplicarea unui test de inteligență emoțională băieților și fetelor).

C. METODA CONVORBIRII

C.1. Definiție: Discuție cercetător/subiect *face to face*, cu schimbare de roluri emițător/receptor (cel ce răspunde poate să și întrebe și invers). Este o metodă care permite bine decodarea vieții interioare.

C.2. Forme de convorbire

C.2.1. Convorbirea standardizată, dirijată, structurată. Se adresează aceleași întrebări în aceeași formă și ordine.

C.2.2. Convorbirea semistandardizată/semidirijată. Cuprinde întrebări suplimentare, reformulări, schimbare de succesiune.

C.2.3. Convorbire liberă. Se realizează în funcție de situație și de subiect.

D. ANCHETA PSIHOLOGICĂ

D.1. Definiție: Recoltarea sistematică a unor informații despre viață psihică a unui individ/grup și interpretarea acestora, în vederea desprinderii semnificației lor comportamentale.

D.2. Formele anchetei

D.2.1. Anchetă pe bază de chestionar. Este o metodă extrem de laborioasă pentru că trebuie să parcurgă mai multe etape:

- stabilirea obiectului anchetei (ce se dorește a afla);
- documentarea;
- formularea ipotezei;
- determinarea populației anchetei (universul);
- eșantionarea;
- alegerea tehnicilor de redactare;
- pre-testare (pentru a vedea dacă chestionarul este bine făcut);

- redactarea definitivă;
- alegerea metodei de administrare;
- despuierea rezultatelor;
- analiza datelor în raport cu ipotezele;
- redactarea raportului de anchetă.

În acest demers foarte importante sunt:

- conținutul (de identificare, de punere în evidență a atitudinilor, opiniilor, cunoștințelor, motivațiilor);

- tipul întrebărilor:

- dihotomice închise (da/nu);
- libere (la inițiativa subiectului);
- răspuns în evantai (mai multe răspunsuri care trebuie ierarhizate și din care subiectul alege răspunsurile care i se potrivesc).

Greșeli în formularea întrebărilor:

- întrebări prea generale;
- întrebări în limbaj greoi, științific;
- cuvinte ambigui;
- cuvinte vagi;
- întrebări tendențioase sau care sugerează răspunsul;
- întrebări prezumtive (se presupune că cel întrebat știe anumite lucruri).

D.2.2. Ancheta pe bază de interviu. Presupune raporturi verbale, *face to face* dar fiecare își păstrează rolul de emițător/receptor (aceasta constituie o diferență față de convorbire).

E. METODA BIOGRAFICĂ

E.1. Definiție: Strângerea de informații despre viața unui individ pentru a-i cunoaște istoria personală necesară în elaborarea profilului de personalitate.

F. METODA ANALIZEI PRODUSELOR ACTIVITĂȚII

F.1. Definiție: Analizarea unor produse ale activității subiectului pentru a se obiectiva diferite disponibilități psihice ale acestuia (exemplu: caietul de teme al unui școlar).

G. METODE PSIHOMETRICE

G.1. Definiție: Măsurarea capacităților psihice în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare. Este metoda care utilizează teste psihologice.

G.2. Condițiile unui test. Un test trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

G.2.1. Validitate (să măsoare ceea ce și-a propus să măsoare);

G.2.2. Fidelitate (să permită performanțe asemănătoare la o nouă aplicare);

G.2.3. Standardizare (să creeze aceleași condiții pentru toți subiecții). Se standardizează:

- conținutul;
- modul de conduită al cercetătorului (instructajul);
- timpul de aplicare

G.2.4. *Etalonarea* (să existe o unitate de măsură aplicabilă tuturor pe baza căreia să se aprecieze gradul de dezvoltare a însușirii psihice analizate). Etalonarea se face pe populația la care se va aplica testul.

G.3. Clasificarea testelor

G.3.1. *După modul de aplicare* (individuale/colective);

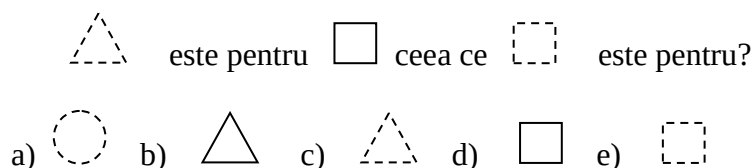
G.3.2. *După materialul folosit* (verbale/nonverbale);

G.3.3. *După durata lor* (cu timp determinat/cu timp la alegere);

G.3.4. *După scop* (de cunoștințe, de nivel intelectual, de aptitudini):

- teste de performanță (de cunoștințe, de nivel intelectual, de aptitudini, de inteligență)
- teste de personalitate
- teste de comportament

Exemple de teste de performanță:

Radu are 12 ani, de 3 ori mai mult decât fratele său. Câți ani va avea Radu când va fi numai de 2 ori mai în vârstă decât fratele său?

15, 16, 18, 20, 21

Fratele este pentru soră ca și nepotul pentru?
mamă, tată, mătușă, unchi, nepoată

G.4. Teste de personalitate

G.4.1. *Inventare de personalitate*. Cuprind întrebări la care se răspunde:

- da/nu;
- mai multe răspunsuri (exemplu: foarte mult, mult, așa și așa, puțin, foarte puțin) iar subiectul optează pentru unul din ele. Exemple de inventare de personalitate:
 - Eysenck – 57 de întrebări care determină tipul de personalitate introvert, extravert, nevrotic;
 - Woodworth-Mathews – 76 de întrebări și determină 8 tendințe psihoneurotice (emotivitate, obsesivitate, agresivitate, tendințe schizoide, tendințe paranoide, instabilitatea, depresivitatea, asocialitatea);

Cattel – 87 de întrebări care determină nivelul de dezvoltare a 16 factori de personalitate. Deci, inventarele pot fi bifactoriale sau multifactoriale.

G.4.2. *Teste de completare sau descripție*. Cuprind începuturi de frază care trebuie completate de subiect despre interese, aspirații, concepții.

Exemple:

- Îmi doresc să.....;
- Calitățile pe care le apreciez la alții sunt.....;
- Eu sunt.....(testul celor 20 de propoziții).

G.4.3. *Teste proiective*.

Exemple:

- Rorschach;
- Testul aperceptiv tematic (TAT).

Prin răspunsurile la testele proiective se proiectează trăsături de personalitate, modul de a fi și de a gândi.

G.4.4. Revolta antitest s-a datorat mai multor factori:

- confuzii și ambiguități în teste;
- ignorarea nivelului cultural al subiecților;
- rigiditatea clasificărilor;
- imposibilității psihologilor de a da un diagnostic doar după rezultatele testelor.

Exemplu: Scala metrică a lui Binet-Simon adaptată realităților din America și aplicată unui copil de 12 ani dintr-o regiune muntoasă, cu școli foarte rare.

Psihologul: "Presupunând că ai 10 cenți și îți cumperi bomboane de 6, câți bani îți rămân?"

Copilul: "Nu am avut niciodată 10 cenți, și chiar dacă i-aș avea nu i-aș cheltui pe bomboane. Mama știe să le prepare singură."

Psihologul: "Dacă duci cele 10 vaci ale tatălui tău la păscut și 6 se rătăcesc, cu câte vaci te întorci acasă?"

Copilul: "Noi nu avem nici o vacă, dar dacă am avea și aș pierde 6, n-aș mai îndrăzni să mă întorc acasă."

Psihologul: "Dacă într-o școală sunt 10 elevi și 6 lipsesc pentru că s-au îmbolnăvit de pojar, câți școlari mai rămân în clasă?"

Copilul: "Nici unul pentru că ceilalți s-ar teme să nu ia și ei pojar."

H. METODA MODELĂRII ȘI SIMULĂRII. Este utilizată de psihologia cognitivă.

3. METODE DE ORGANIZARE, ANALIZĂ ȘI PRELUCRARE A DATELOR

Pentru prelucrarea datelor recoltate prin aceste metode sunt utilizate:

3.1. Metode statistico-matematice. Acestea surprind relațiile cantitative (frecvențe, medii, procente, distribuții, corelații, semnificații, analiză factorială, regresie spre medie etc.).

3.2. Metode de prezentare grafică. Sunt utilizate tabele, scheme, grafice, histograme pentru condensarea și vizualizarea datelor.

4. STRATEGII DE CERCETARE PSIHOLOGICĂ

4.1. Definiție: Plan de acțiune ordonat în vederea atingerii unui scop.

4.2. Tipuri de strategii de cercetare

4.2.1. Strategii genetice (studiază geneza și evoluția fenomenelor psihice);

4.2.2. Strategii comparate (sunt centrate pe diferențe calitative între etape de dezvoltare a psihicului sau între animal și om sau între manifestările psihice din diferite culturi, profesii, de gen);

4.2.3. Strategii psihopatologice (studiază tulburările funcțiilor psihice);

4.2.4. *Strategii longitudinale* (urmăresc același individ de-a lungul evoluției sale; exemplu: de la clasa 0 la clasa IV);

4.2.5. *Strategii transversale* (cercetează indivizi la diferite niveluri de dezvoltare; exemplu: elevi din clasa 0, I, II, III; IV).

Referințe bibliografice

ATKINSON, R.L.. SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 14-22;

COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.29-42;

GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Mâine, 2007, p.32-52

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 147-157.

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 41-49

LEGE, EXPLICAȚIE ȘI TEORIE ÎN PSIHOLOGIE

1. LEGILE

Statutul unei științe este legitimat prin existența legilor.

1.1. Definirea legilor: Raporturi necesare, esențiale, repetabile, generale și obiective între fenomenele studiate.

1.2. Motive de contestare a legilor. Legile psihologiei au fost contestate încă de la începuturile psihologiei ca știință. Contestarea era argumentată prin următoarele interogații:

- o realitate subiectivă poate produce legi obiective?;
- o realitate dinamică se supune determinismului cauzal?;
- introspecționistii au constatat apariția și dispariția de stări, emoții, idei, imagini și se întrebau dacă se poate vorbi de existența unor legi între ele.

S-au contestat următoarele fapte:

1.2.1. Individualul studiat nu poate duce la legi generale. Psihologia studiază individualul, care nu dispune de legi universale, generale. Pieron afirma: "Sunt ele legi universale, adică adevărate întotdeauna și peste tot? Permit ele o previziune sigură? Nu. Ele se aplică doar în cazuri individuale. O psihologie științifică a individului este imposibilă." (1934).

1.2.2. Legile psihologiei nu sunt cantitative. Legile psihologiei nu reușesc să surprindă relații numerice, deci sunt calitative. Wallon afirma tot în 1934: "Condiția indispensabilă a oricărei științe este de a stabili legi și relații numerice. Ori domeniul psihologiei este cel care, în univers, este ireductibil la număr".

Vasile Pavelcu afirma: "Legea este sau psihologică și în acest caz este calitativă și empirică și atunci nu mai este științifică, sau este cantitativă, matematică și științifică și în acest caz nu mai este psihologică".

Pierre Greco (1968) afirma: "Nenorocirea psihologului este de a nu fi niciodată sigur că "face știință". Iar dacă o face, nu este niciodată sigur că aceasta este psihologie".

1.2.3. Legile psihologiei nu sunt pure. Legile, chiar dacă există, nu sunt pure, ci aparțin mai multor științe. H. Pieron în 1957 în Vocabularul de psihologie vorbește de 50 de legi, dar doar 1 sau 2 pot fi considerate a fi pur psihologice.

Exemple de legi care nu sunt pure:

- legea reflexului condiționat a lui Pavlov se referă la dinamica corticală și este o lege neurologică;
- legea afectivității a lui Dumas – excitațiile într-o doză mai puternică produc agitații dezordonate, iar când ating doze extreme, produc oboseală – e o legitate de natură nervoasă;
- legile asociației, memoriei, atenției, cele ale behavioriștilor din învățare sunt legi fiziologice;
- legile gestaltiste sunt legi fiziciste;
- legile cantitative tip Weber-Fechner sunt legi fizice sau matematice.

1.2.4. Legile psihologiei nu sunt inerente proceselor psihice. Odată cu apariția ciberneticii și inteligenței artificiale s-a constatat că procese considerate ca fiind pur psihice pot fi realizate și

de o mașină, deci nu sunt inerente proceselor psihice. Deci, nu mai căutăm legi, pentru că nu avem ce să găsim.

1.2.5. Legile psihologiei nu au capacitate de previziune. Această contestare s-a făcut în baza faptului că este imposibil de a anticipa cum va reacționa un individ într-o anumită situație.

Condițiile unei științe sunt: explicația, predicția, verificarea.

- în științele exacte primordială este verificarea;
- în științele socio-umane primordială este predicția, care poate și influența fenomenul prezis. Psihologia oferă cel mai fertil teren pentru manifestarea incertitudinii predicției. Prin comunicare verbale/nonverbală, percepție socială, contagiune, influență psihosocială, subiecții din experimente pot intui sau anticipa ce se așteaptă de la ei. Ca atare, predicția cercetătorului joacă un rol mare în determinarea evenimentului prezis.

Concluzie: Psihologia se înscrie în rândul științelor inexacte deoarece raționamentul ei este informal:

- legile ei sunt cvasi-legi;
- au valabilitate restricționată spațio-temporal (pe când legile fizicii sunt oriunde și oricând);
- sunt neprecise.

1.3. Exemple de legi psihologice

- legile învățării ale lui Thorndike (legea efectului și legile subordonate):

Legea efectului:

- când conexiunea este urmată de succes, forța ei crește;
- când conexiunea este urmată de eșec, forța ei scade;

Legile subordonate:

- legea răspunsurilor multiple la una și aceeași situație – căutarea prin încercare și eroare a răspunsului corect;
- legea setului – răspunsul la o situație depinde nu doar de natura situației ci și de condițiile interne;
- legea analogiei – la o situație nouă se reacționează cu răspunsul eficient din altă situație;
- legea transferului asociativ – o situație diferită evoca unul și același răspuns;
- legea vivacității – o reacție apare mai ușor la un stimul puternic decât la unul slab.

- Claparede cu Decalogul psihologiei funcționale – legi ale trebuințelor

- legea trebuinței – orice trebuință tinde să provoace reacții proprii pentru a o satisface;
- legea extensiunii vieții mentale – dezvoltarea vieții mentale e proporțională cu distanța între trebuințe și mijloacele de a le satisface;
- legea interesului – orice conduită e dictată de un interes;
- legea de reproducere a asemănătorului – orice trebuință tinde să repete conduita prin care a fost satisfăcută într-o împrejurare asemănătoare;
- legea tatonării – când situația este nouă, trebuința declanșează reacții de căutare;
- legea autonomiei funcționale – în fiecare moment al dezvoltării sale un om/animal este o unitate funcțională (capacitățile sale de reacție sunt ajustate la trebuințele sale).

Comentarii asupra acestor legi:

- unele nu sunt cantitative ci calitative;

- nu toate oferă posibilitatea de previziune;
- totuși, ele surprind relații între fenomene psihice.

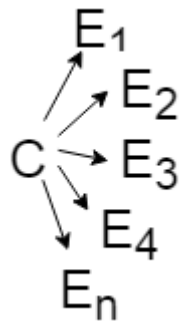
1.4. Specificul legilor psihologice

1.4.1.a. *Așteptare: aceeași cauză, același efect.* Așteptarea era să existe în psihologie legi ca în fizică (aceiași cauză, același efect întotdeauna). James afirma: "Psihologia este o înșiruire de fapte grosolan observate, câteva discuții bătaioase și guralive despre teorie, câteva clasificări și descrieri.....dar nici o singură lege în sensul în care vorbim de legi în fizică, nici o singură formulă din care să se deducă o consecință, așa cum se deduce un efect din cauza lui. Noi [psihologii n.n.] ignorăm până și termenii între care ar trebuie legile fundamentale să stabilească relații" (1929).

1.4.1.b. *Specific:* Legile psihologiei sunt probabilistice din cauza complexității obiectului de studiu. Un fenomen numit "cauză" duce doar cu o anumită probabilitate la un fenomen numit "efect".

Exemplu:

- aceeași cauză poate duce la mai multe efecte:

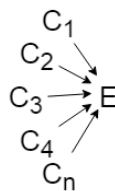
Exemplul 1: Moartea partenerului:

- doliu toată viața;
- refacerea căsniciei;
- depresie.

Exemplul 2: Explicațiile profesorului sunt aceleași pentru toată lumea, dar efectele sunt variate:

- unul înțelege totul;
- altul înțelege parțial;
- altul înțelege corect și profund;
- altul înțelege superficial;
- altul nu înțelege nimic.

- cauze diferite pot produce același efect:

Exemplu: aceiași performanță la învățătură se poate datora:

- s-a învățat pentru notă;
- pentru a satisface părinții;
- pentru a cunoaște.

De ce? Între cauze și efecte se interpun serii cauzale (condiții interne personalizate, ceea ce înseamnă multe variabile) care pot devia, amâna, suspenda sau grăbi producerea efectului.

Dar se poate afirma că psihologia se supune determinismului universal, dar acesta este de alt tip. În această problematică sunt descrise 2 situații (Le Ny):

- situația de supradeterminare – un fenomen (efect) poate fi produs de o mulțime de fenomene (durerea poate fi produsă de tăieturi, arsuri, acizi, glonț);
- situația de subdeterminare - un fenomen (efect) nu poate fi produs decât de mai multe fenomene la un loc.

Tordai Zador lansează noțiunea de ”determinism sincron” (orice fenomen este punctul de plecare al altor acțiuni, influențând asupra acestora).

Alte tipuri de determinism:

- determinism de tipul predictibilității (evenimentele sunt predeterminate și pot fi prezise). E propriu științelor naturii.
- determinism de tipul inteligibilității (evenimentele sunt explicate după ce au avut loc). E propriu științelor umane.

Determinismul sincron plus situația de subdeterminare plus determinismul de tipul inteligibilității sunt proprii psihologiei și nu determinismul clasic.

1.4.2.a. *Așteptare: legile să fie doar de tip cauzal.* Legile de tip cauzal nu sunt singurele legi din știință. În plus, noțiunea de cauzalitate a suferit mutații/înnoiri:

- cauzalitate simplă, liniară (cauză - efect);
- cauzalitate multiplă (mai multe cauze care interacționează produc efectul care este mai mult decât o sumă a lor);
- cauzalitate retroactivă (efectul acționează asupra cauzei, eliminând-o sau reglând-o pentru un efect dezirabil);
- cauzalitate inferioară (de la inferior la superior, de la evenimente fizico-chimice la evenimente psihologice, de la evenimente psihologice periferice la evenimente psihologice centrale);
- cauzalitate superioară (de la superior la inferior, de la evenimente psihologice la evenimente fizico-chimice, de la evenimente psihologice centrale la evenimente psihologice periferice).

1.4.2.b. *Specific:* În psihologie avem:

- legi de funcționare a fenomenelor psihice (legile senzației – adaptare, contrast, proiecție -, legile gândirii, memoriei, imaginației);
- legi de compoziție (sunt legi de organizare, structurare – legile gestaltiste ale percepției – similitudine, proximitate, închidere);

- legi de dezvoltare (legile dezvoltării stadiale ale psihismului copilului ale lui Piaget).

1.4.3.a. *Așteptare: legile psihologiei să fie pur psihologice.*

1.4.3.b. *Specific: realitatea demonstrează că ele au conotații:*

- fiziologice
- sociologice
- de fizicalitate

Este normal ca o formă existențială superioară să încorporeze legi ale formelor existențiale inferioare.

Dar există și legi proprii (optimum-ul motivațional)

Optimum-ul motivațional ridică problema relației dintre motivație și performanță și privește nivelul superior de îndeplinire a unui scop.

Relația dintre intensitatea motivației și nivelul performanței depinde de complexitatea sarcinii:

- în sarcini simple (repetitive, de rutină) nivelul performanței crește pe măsură ce crește motivația;

- în sarcini complexe, creșterea motivației se asociază cu creșterea performanței până la un punct, după care scade performanța.

Relația motivației cu gradul de dificultate al sarcinii: - este legea optimum-ului motivațional care surprinde 2 situații:

- când dificultatea sarcinii este percepută corect optimum-ul constă în corespondența dintre mărimile celor 2 dimensiuni;

- când dificultatea sarcinii este percepută incorect (subapreciată sau supraapreciată):

- subaprecierea produce submotivare care duce la un deficit energetic.

- supraaprecierea produce supramotivare care duce la un surplus de energie care dezorganizează sau se cheltuie înainte de a începe sarcina.

Deci optimum-ul motivațional constă în manipularea corectă a celor 2 variabile (percepția dificultății sarcinii și nivelul de motivație).

2. EXPLICAȚIA ÎN PSIHOLOGIE

Explicația este o condiție fundamentală a existenței unei științe.

2.1. Descriere, explicație, previziune. Explicația este legată de descriere și previziune:

- descrierea constă în răspunsul la întrebările "Ce este?", "Cum se desfășoară?" Ea este de 2 feluri:

- calitativă și duce la categorizarea unui fenomen;

- cantitativă și duce la:

- măsurătoare (se atribuie un număr unui atribut psihologic);

- numărare (se atribuie frecvențe).

- explicația constă în răspunsul la întrebarea "De ce?"

- previziunea presupune anticiparea existenței sau modului de desfășurare a unui fenomen pornind de la legi generale și condițiile în care se desfășoară un fenomen.

Relația previziune - explicație. O diferență între previziune și explicație este aceea că previziunea se face înaintea apariției unui fenomen iar explicația după.

- există previziuni fără explicații;

- există explicații care nu pot duce la previziuni (teoria lui Darwin este explicată, dar nu permite previziuni).

Piaget spunea că sunt 3 demersuri necesare în psihologie (1963):

- stabilirea faptelor generale sau a legilor – nivelul constatativ;
- explicarea unei legi pornind de la un sistem de legi;
- deducția legii dintr-un sistem de legi.

Ultimele 2 aparțin nivelului explicativ.

Legea nu explică nimic, doar constată generalitatea unei relații.

2.2. Tipuri de explicație.

2.2.1. Clasificarea filosofică. Psihologia s-a desprins din filosofie și a fost contaminată de ea cu viziuni:

- materialiste/spiritualiste;
- moniste/dualiste;
- deterministe/finaliste.

2.2.1.1. Filiera „stângă” arată credința în materie, real, natură, experiență și experimentare, obiectivitate și lume „logică”.

În această viziune anumite cauze produc anumite efecte într-un mod de evoluție generală. Se dau explicații cauzal-mecaniciste, pozitivist.

2.2.1.2. Filiera „dreaptă” arată credința în spirit, puterea ideii, a persoanei, a rațiunii.

În această viziune atotputernic este liberul arbitru într-o lume creată odată pentru totdeauna. Se dau explicații teologice-finaliste axate pe derivarea comportamentelor din intențiile subiectului.

O întrebare este dacă în știință se vehiculează doar explicații științifice. NU, avem și explicații preștiințifice, paraștiințifice, extraștiințifice, neștiințifice.

O explicație trebuie să fie pertinentă și testabilă, dar aceasta înseamnă și că trebuie să respingem inobservabilul.

Trebuie ținut cont și de faptul că o observație științifică poate deveni cu timpul neștiințifică, după cum și o observație neștiințifică poate deveni cu timpul științifică.

2.2.2. Tipologii psihologice

2.2.2.1. Reducționiste:

- reducționismul psihologic (intrapsihologic) – reduce conduitele la un principiu cauzal, ce rămâne neschimbat în cursul transformărilor individuale (Freud, energia psihică, libido-ul care traversează toată dezvoltarea copilului);

- reducționismul extrapsihologic – se explică psihologicul prin realități care îl depășesc (se dau explicații sociologice, fizicaliste sau cele care reduc psihologicul la fiziologic).

2.2.2.2. Constructiviste – pun accentul pe procesele de construcție:

- explicații de tip comportamentalist (se bazează pe legile învățării);
- explicații de tip genetic (regăsibil în psihologia dezvoltării);
- explicații abstracte (nu aleg un substrat care să explice mecanismul constructiv).

2.2.3. S. Moscovici. Propune 3 categorii de modele explicative:

2.2.3.1 Modele explicative paradigmatic (propun o viziune globală, exemplu: teoria câmpului a lui K. Lewin);

2.2.3.2. Modele explicative fenomenologice (descriu și explică o familie de evenimente, exemplu: M. Sherif, ef. autocinetic – crearea normelor);

2.2.3.3. Modele explicative operatorii (caută un mecanism care să explice un ansamblu de fapte (exemplu: teoria disonanței cognitive).

Nici unul dintre ele nu reușește să surprindă condițiile și legile psihologiei. Ca atare Popescu-Neveanu afirma: ”în aceste condiții se pune problema alegerii modelului explicativ”.

3. TEORIA PSIHOLOGICĂ

Descrierea, explicația și previziunea nu sunt scopuri în sine pentru știință, ci vizează elaborarea teoriilor sau validarea lor.

3.1. Conceptul de „teorie”: În sens restrâns, teoria cuprinde ansamblul ipotezelor, legilor și conceptelor organizate într-un sistem logic, coerent (cu sens) care descrie și explică un domeniu al cunoașterii. Putem spune că o teorie este o ipoteză care s-a verificat experimental, iar ipoteza este o teorie în formare sau în curs de verificare.

O teorie nu este niciodată statică, ci se schimbă, se rafinează pe baza dovezilor experimentale. În acest context, teoriile nu sunt adevăruri, ci probabilități (de a fi adevărate).

3.2. Clasificarea teoriilor

3.2.1. După gradul de abstractizare, generalizare și aria de cuprindere:

3.2.1.1. teorii generale (teoriile introspecționistilor, behavioriștilor, psihanaliza) cu toate că sunt reducționiste, încearcă să descrie psihicul în totalitate;

3.2.1.2. teorii de rang mediu (teoria formei - gestaltiștii);

3.2.1.3. teorii de rang elementar (teoria tricromatică a lui Helmholtz). Se numesc și specifice.

În evoluția psihologiei s-a plecat de la general spre particular pentru a ajunge la miniatural (o teorie referitoare la un singur aspect al comportamentului).

Aceste tipuri de teorii nu sunt izolate ci interdependente:

- o teorie specifică (procesarea informațiilor din psihologia cognitivă) poate lărgi gradul de generalitate al altor teorii;

- o teorie generală incită la teorii specifice.

3.2.2. După specificul activității explicative a cercetătorului:

3.2.2.1. teorii reale (focalizează asupra explicării faptelor).

3.2.2.2. metateorii (focalizează asupra explicării naturii teoriei).

3.3. Forța teoretică a concepțiilor psihologice

Forțele teoretice ale teoriilor sunt diferite. Pe măsură ce crește precizia conceptual-lingvistică a teoriilor crește și forța lor teoretică. Este vorba de creșterea în precizie a limbajului descriptiv și explicativ și nu atât de creșterea în precizie a limbajului pragmatic și obișnuit.

Referințe bibliografice

GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Mâine, p. 2007, 75-84;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 161-168.

NATURA PSIHICULUI UMAN

1. PSIHICUL CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

1.1. Complexitatea psihicului

În prezent, se consideră că în Univers nu există fenomene mai complexe decât cele psihice. Atunci când psihicul a fost considerat obiect de studiu al psihologiei, s-a corectat formula behavioristă S - R cu S - P (personalitate) - R. Conceptul de "personalitate" nu este însă suficient pentru definirea psihicului pentru că trimite spre ce este individual în om (este bun pentru psihologia diferențială). De aceea, P. Fraisse înlocuiește conceptul de "personalitate" cu cel de "psihic".

Definirea psihicului = locul de organizare a tuturor proceselor psihice între stimul și reacție (P. Fraisse: "Psihicul este ansamblul proceselor ce determină conduita noastră").

Diferențe între psihicul uman și cel animal:

- greutatea relativă a creierului și numărul de conexiuni;
- apariția funcției simbolice;
- apariția prizei de conștiință.

Dovadă a complexității psihicului sunt concepțiile contradictorii existente în religie, filosofie, știință și reflectate în disputele dintre ele.

- psihicul a fost văzut ca un "homunculus" cu sediul în piept, ca un fel de principiu vital;
- a fost văzut ca un suflu divin localizat temporar în om, liber și atemporal;
- psihicul a fost văzut ca materie: "gândirea este o secreție a creierului, cum bila este o secreție a ficatului"; sau psihicul este materie, dar mai rarefiată;
- idealistii reproșau materialistilor că văd doar "un suflet de noroi";
- materialistii considerau că e mai bine decât "un suflet prost și stupid" ca al idealistilor, un "suflet de noroi";
- chiar în interiorul unei abordări (cea materialistă) există păreri contradictorii (Democrit: "tot ce este în realitate, chiar și psihicul este format din atomi, dar atomii psihici sunt sferici – sfera simbolizând perfecțiunea atât în filosofia occidentală cât și în cea orientală).

1.2. Cauzele complexității psihicului

1.2.1. Natura contradictorie a psihicului.

- Psihicul este obiectiv și subiectiv:
 - el este obiectiv din punct de vedere ontologic (existențial) – exemplu: psihicul românului e independent de psihicul americanului;
 - este obiectiv prin conținutul său;
 - el este subiectiv din punct de vedere gnoseologic (din perspectiva cunoașterii);
 - este subiectiv prin forma sa ideală cu ajutorul căreia obiectivul este transformat în subiectiv;
 - este subiectiv pentru că este al unui subiect care cunoaște lumea prin însușirile sale personale.
- Psihicul este material și ideal:
 - este material prin origine (evoluează odată cu materia);

- este material pentru că are la bază activitatea creierului;
- este ideal pentru că are un conținut de imagini, idei.
- Psihicul apare în formă/stare latentă (interiorizat ascuns) dar și în formă/stare manifestă (exteriorizat).

1.2.2. *Ipostazele de desfășurare*

Psihicul are desfășurări:

- normale;
- surprinzătoare sau patologice (vise, halucinații, stări ideative și emoționale bizare).

În psihologie e greu de trasat o frontieră între normal și patologic:

- pe un fond normal pot apare manifestări ciudate, dar omul nu poate fi considerat a fi un psihopat;
- pe un fond patologic pot apărea momente de luciditate, dar persoana respectivă nu poate fi considerată a fi normală.

1.2.3. *Dinamica funcționalității*

- Psihicul este proces și produs:
 - procesul se referă la desfășurarea în timp a unui fenomen psihic;
 - produsul apare ca efect final al interacțiunii obiect-subiect, sub forma unei percepții, unui concept, a unei idei.

Cele 2 ipostaze (proces, produs) pot trece una în alta:

- ceea ce la un moment dat este proces se transformă la *out-put* în produs;
- ceea ce a fost produs poate să devină premisă a unui alt proces, *in-put* pentru alt proces.

- Psihicul este determinat și determinant:
 - e determinat pentru că este cauzat, influențat de condițiile exterioare (e produs de împrejurări);
 - e determinant pentru că dispune de inițiative și acțiuni determinative (este producător de împrejurări).

Popescu-Neveanu afirma:” La nivelul psihicului determinările polimorfe trec în autodeterminări de unde efectele de libertate și creație, de activitate transformatoare”.

- Psihicul e dat, dar și liber:
 - e dat pentru că suntem încorsetați de deprinderi, prejudecăți, moduri de gândire rigide;
 - e liber pentru că ne putem exterioriza capacitatea de inteligență, acțiune, voință.

Despre complexitatea psihicului M. Zlate folosește ”metafora diamantului”, afirmând:”Psihicul este un diamant cu multe fețe. Proiectezi lumina pe o față și vezi totul clar, chiar și imperfecțiunile, celelalte fețe sunt într-un con de penumbră, iar fața opusă, în întuneric. Miști lumina, vezi altceva. Nu poți să-l vezi tot, ci când o față, când alta.”

2. CARACTERISTICILE PSIHICULUI UMAN

Am încercat să definim psihicul uman dar, după logică, ar trebui să se identifice genul proxim și diferența specifică, și nu se pot identifica. În această situație, se vor folosi definiții tip caracterizare.

2.1. Psihicul ca formă a vieții de relație.

Organismele vii trăiesc în virtutea legii adaptării. Prin informații primite prin iritabilitate, excitabilitate, sensibilitate, inteligență senzori-motorie, reflexibilitate ele își adaptează reacțiile. Aceasta este funcția de semnalizare sau relația de semnalizare dintre organism și mediu.

În absența ei nu se poate realiza:

- schimbul de substanțe;
- conservarea;
- reproducerea;
- toate funcțiile adaptative, iar viața la modul general este pusă în pericol.

Se poate afirma că psihicul este una din formele vieții de relație (pentru că organismul funcționează prin sensibilitate, inteligență, reflexivitate).

Suspendarea relației duce la perturbări ale vieții psihice și face imposibilă viața.

Exemplu: Experimentele de izolare și privare senzorială (Hebb). Subiecții nu vedeau, nu auzeau, nu se mișcau, nu pipăiau. După 20 de ore nu mai puteau să gândească și să se comporte normal. În plus au apărut, tulburări emoționale, scădere a performanței intelectuale, halucinații.

Psihicul se află în relație nu numai cu lumea obiectelor ci și cu lumea oamenilor.

Exemplu: copiii-lup:

- în 1781, un țăran de lângă Brașov găsește un copil de 23-25 ani crescut de animale și încearcă să-l umanizeze. L-a învățat să umble încălțat, să mănânce cu furculița și să aducă apă de la fântână. Nu a vorbit niciodată.

- Copilul Rami (pui de lup) din India, 9 ani – după 14 ani de lucru cu el nu s-a putut scoate nici un sunet verbal.

2.2. Psihicul ca fenomen inseparabil de structurile materiale

Alcmeon se pare că a fost primul care a legat psihicul de creier și senzațiile de organele de simț.

Se consideră că psihicul este un rezultat, un produs al materiei superior organizate. Structurile informaționale și de conștiință au nevoie de un suport fizic, material.

2.2.1. Argumente pentru relația psihic-creier

- distrugerea organelor de simț și a unor părți din creier demonstrează inseparabilitatea acestora;

- maladiile cerebrale determină modificări psihice;
- chimismul cerebral:

- creșterea secreției de noradrenalină afectează echilibrul emoțional și slăbește controlul voluntar al comportamentului;

- reducerea acizilor dezoxiribonucleic și ribonucleic perturbă funcțiile mnezice;

- introducerea în corp a psihoactivatoarelor (alcool, droguri) duce la modificări comportamentale (unii savanți au experimentat chiar asupra lor: Charcot – hașis; Freud - cocaină și a descoperit că TR scade și efectele analgezice);

- problemele de reanimare în moarte clinică (neuronii se alterează în 5-10 minute).

Legătura psihic-creier nu este contestată, divergențe apar în interpretarea ei.

2.2.2. Modele explicative

Avem mai multe modele:

2.2.2.1. Dualismul. Psihicul și creierul sunt entități de sine stătătoare (vine de la Platon și Descartes)

- dualismul paralelist - procesele conștiinței și cele neuronale se desfășoară paralel (creierul și conștiința sunt 2 lucruri diferite, doar coexistă, nu pot fi deduse unul din altul). Consecință: studiul creierului nu este de nici un folos pentru cunoașterea psihicului, studiul psihicului nu ajută la înțelegerea creierului;

- dualismul filosofic (Descartes) – face distincție între psihic și creier. Consideră că doar mintea influențează corpul (prin glanda pineală). Este reduționist;

- dualismul epifenomenologic – influența este de la creier la minte;

- dualismul interacționist (Eccles, premiul Nobel 1963 pentru medicină) – psihicul și creierul sunt:

- entități independente;
- aflate în universuri diferite;
- distincte prin natura lor;
- aflate în interdependentă.

Concluzie la modelele dualiste: Creierul nu este organul psihicului, mecanismul de realizare al lui, ci un suport, un instrument al unor principii și constructe spirituale preexistente. Studiul unuia din ele nu spune nimic despre celălalt.

2.2.2.2. Monismul. Se afirmă că nu există decât una din cele două. Între psihic și creier nu există nici o diferență. Sunt reduționiste pentru că identifică psihicul cu substratul material.

- monismul mentalist – nu există decât mintea (Berkeley: "a fi" = "a fi perceput"). Se neagă existența lumii materiale (lumea reală nu există decât în mintea prin percepere);

- monismul materialist – există doar creierul. Are 2 versiuni:

- monismul materialist periferic (behavioriștii radicali) – pentru ei existența unor entități subiective era inadmisibilă;

- monismul materialist centralist – identifică procesele mentale cu procese fizice care au loc în sistemul nervos central. Când are loc o stare psihică de un anumit tip și în creier apare o stare de un anumit gen. Putem studia în unul din cele 2 cadre și traduce în celălalt;

Monismul materialist (care a deschis drumul spre cel emergentist, psihoneural și neutral) reduce psihicul la creier, psihologicul la fiziologic. Transpare sub mai multe forme:

- cibernetica afirmă că inteligența artificială este identică cu cea naturală;

- biochimia afirmă dependența dintre anumite stări psihice și neurosecreții - deci psihicul e generat de structura celulară a creierului și poate fi descris prin transformările chimice din creier:

"Mentalul și fiziologicul nu sunt decât două descripții a unuia și aceleiași realități subiacente" (Borgen).

"Identitatea dintre stările mentale și stările fiziologice sau fizico-chimice ale creierului se impune în toată legitimitatea" (Changeaux).

Există și un monism idealist (Berkeley).

- monismul emergentist – creierul=biosistem complex înzestrat cu proprietăți emergente. Orice stare mintală e una din stările funcționale în care se află creierul;

- monismul psihoneural – se consideră obiectele mintale (imagini, reprezentări, concepte) ca fiind materiale. Argument: experimente de rotire mentală a unor obiecte complexe, care arată că imaginea mentală se comportă ca și cum ar avea rigiditate fizică și o viteză de rotație măsurabilă. Concluzie: obiectele mentale sunt identice cu stările neuronale;

- monism neutral – consideră că ceea ce este comun între operațiile mentale și procesele cerebrale este structura informațională de bază. Fizicul și mentalul – 2 moduri distincte de realizare a unei structuri fundamentale care nu este nici fiziologică, nici mintală (e neutră);

- modelul pluralist (Popper) – e o teorie trialistă:

- lumea materială;

- lumea stărilor psihice;

- lumea cunoașterii obiective (conținuturile gândirii.)

”Prin lumea 1 înțeleg lumea paharelor, ochelarilor, a persoanelor, a meselor, așadar, lumea fizică.

Prin lumea 2 înțeleg lumea trăirilor noastre, a experiențelor interne.

Prin lumea 3 înțeleg lumea produselor minții noastre, în centrul ei situându-se limbajul, cu propozițiile sale care pot fi adevărate sau false.

Cele 3 lumi sunt legate printr-o puternică interacțiune. Lumea 2 are funcții de mijlocitor între lumea 1 – lumea 3 și lumea 3 – lumea 1.”

2.2.2.3. Alte orientări (interacționismul-emergentist; interacționismul sistemic; dublu determinismul).

- Modelul interacționist-emergentist (Sperry, premiul Nobel 1981 pentru cercetări asupra creierului divizat). Deși se consideră că fenomenele conștiente sunt alcătuite în principal din evenimente neuronale, ele sunt considerate a fi altceva decât evenimente neuronale. Conștiința = o proprietate dinamică emergentă a excitației cerebrale. Fenomenele conștiente nu numai că emerg din cele cerebrale, dar au și un rol determinant și cauzal asupra lor – deci au legitimitate în știință.

Nu este o soluționare a problemei, ci o soluție de compromis.

- Modelul interacționist sistemic – supoziții:

- creierul apare și se dezvoltă ca organ al psihicului; psihicul este funcția lui;

- creierul și psihicul nu sunt corelate dinafară, ci formează o unitate evolutivă dinamică;

- creierul nu poate genera psihic în virtutea organizării sale, fără surse de informație (nu poate produce imagini, noțiuni, amintiri);

- prin structura sa creierul are competența primară (este mecanism al psihicului), dar nu și performanța (nu produce viață psihică, aceasta se elaborează treptat în ontogeneză);

M. Golu afirma: ”Dovadă că psihicul nu este produs de creier este existența a 1/3 din neuroni care nu sunt utilizați într-o viață”.

Deci, creierul nu este izvorul psihicului, ci realitatea înconjurătoare este. El nu este decât organul, mecanismul, mijlocitorul ei.

- Modelul dublului determinism. Relația psihic – creier s-a complicat atunci când s-a constatat că medicamente (droguri) produc nu numai tulburări de gândire, ci și crearea unei gândiri cu conținut normal.

D. Widlocker afirma că relația poate fi analizată pornind de la 3 categorii de date:

- efectul placebo;

- comparație între efectele medicației și ale psihoterapiei;

- studiul efectelor medicației în situații excepționale.

Fiecare eveniment mental corespunde cu un eveniment cerebral (starea mentală exprimă starea cerebrală). Cele 2 stări acționează una asupra celeilalte, constrângându-se. Exemplu: un

psihotrop duce la schimbarea stării cerebrale și duce și la schimbarea mentală. Dar, și o schimbare mentală este însoțită de o schimbare a stării cerebrale. Transpare dublul determinism.

Relația psihotrope – psihoterapie:

- în depresii:

- medicamentul are efect asupra simptomului;
- psihoterapia are efect asupra adaptării sociale;

- în anxietate:

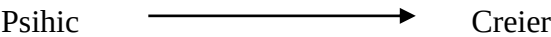
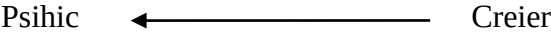
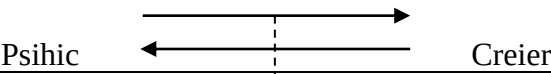
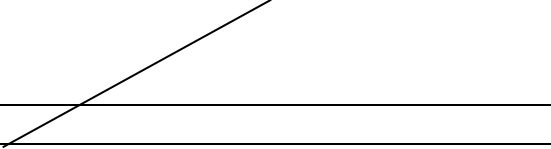
- medicamentele au efecte sedative sau dezinhibitorii asupra sistemului nervos vegetativ;

- psihoterapia este eficientă în raport cu situația care declanșează angoasa.

Concluzia este că:

- psihoterapiile modifică sistemele de gândire produse de organizări nervoase complexe;
- psihotropele modifică organizări nervoase mai simple care acționează asupra funcțiilor elementare, generale ale minții.

Modele explicative ale relației psihic – creier

Dualism (există atât psihic cât și creier)	Monism (doar psihicul sau materia există)
Paralelist (Sherrington) 	Mentalism (Berkely)
Filosofic (Descartes) 	Materialist
Epifenomenologic (Huxley) 	Teoria identității psihic – creier - Emergentist - Psihoneural - Neutral
Interacționist (Eccles) 	
Pluralismul (Popper)	
Interacționismul emergentist	
Interacționismul sistemic	
Dublul determinism	

2.3. Psihicul ca o construcție subiectivă a realității obiective, exteriorizat în comportament

Psihicul transpune obiectivul în subiectiv. Întrebările sunt ”Cum?” și ”De ce?”

Modul de ființare al psihicului este:

- imaginea ca proces primar;
- constructul generalizat, abstract ca produs secundar;

- trăirea ca vibrație a organismului;
- efortul ca mobilizare a resurselor psihice.

Aceste produse reproduc însușiri ale obiectelor și relația dintre ele și organism/psihic.

2.3.1. *Caracteristicile reproducerii*

- caracterul ideal – prin idealitate, psihicul se opune lumii materiale, dar o și dezvăluie;
- activism – relația obiect-subiect nu este pasivă, statică, ci presupune schimbare concomitentă și în obiect și în subiect (nu e contemplare, psihicul se opune nemișcării);
- caracter subiectiv – în logică = deformare, eroare; în limbajul cotidian = fals, pătimăș, mărginit, chiar irațional. În psihologie există 4 sensuri:

- ceea ce aparține subiectului și este reprezentativ pentru el (în funcție de trebuințe, aspirații, temperament, caracter);
- ce ține de interioritatea subiectului;
- trăire sau desfășurare de trăiri;
- acțional (transpunerea obiectivului în subiectiv se face prin operații; cu cât subiectivul acționează mai mult, cu atât se cunoaște mai bine realitatea).

Aceste sensuri ale noțiunii de ”subiectiv” subliniază caracteristicile re-producerii realității. Fiecare re-produce realitatea în felul său (relativ corect). Nu se exclude posibilitatea unor erori – ele se pot datora unor perturbări la nivelul subiectului, obiectului, modului de interrelaționare, dar se corectează prin mecanisme de adaptare.

Nu se fotografiază, copiază, epuizează realitatea, ci se aproximează, selectează, filtrează prin propria interioritate psihică. Realitatea nu se epuizează datorită limitelor:

- psihofiziologice ale analizatorilor;
- social-istorice, culturale.
- caracterul constructiv – nu se reproduce numai realitatea, dar se și crează oferind la ieșire mai multe informații decât la intrare.

Reproducția se prelungește în creație (a nu se reduce una la cealaltă):

- reproducerea:
 - împrumută modele din realitate
 - asigură echilibrul subiect-obiect;
 - este o descoperire prin operații a ceea ce se știa.
- creația:
 - recurge la combinări și transformări ale realității;
 - perturbă echilibrul în numele unui echilibru superior;
 - e inovație și invenție cu rezultate productive (ceea ce nu se știa).

Cele două noțiuni nu trebuie opuse, ci gândite în complementaritate.

2.3.2. *Criteriile individualizării reproducerii:*

- conținutul de reprodus este obiectiv, de natură informațională, este înafara subiectului (prin percepție se reproduc însușiri concrete, neesențiale; prin gândire se reproduc însușiri esențiale și relațiile dintre ele);

- conținutul reprodus este sub formă ideal-subiectivă (imagine, noțiune, idee, trăire);
- maniera reproducerii vizează gradul de implicare al subiectului (pasiv, contemplativ, activ);
- mecanismele (operații, procese de extragere, stocare, prelucrare, utilizare a informațiilor) pot fi:

- neurofiziologice (reflexe, stereotipuri, procese nervoase excitatorii);

- de natură psihică (mecanismele învățării, ale formării deprinderilor).
- funcțiile re-producerii gravitează în jurul adaptării:
 - funcția de semnalizare, orientare;
 - funcția de analiză finalizată în elaborarea și executarea reacției de răspuns;
 - funcția de integrare într-un tot reacțional unitar care asigură coerența comportamentală.

2.4. Psihicul ca fenomen condiționat și determinat social-istoric

Contextele situaționale în care oamenii s-au născut și trăiesc le modelează psihicul (gândirea, simțirea, comportamentul) prin faptul că evoluția omului în antropogeneză și psihogeneză se realizează prin:

- mijloace materiale furnizate de social (unelte);
- mijloace spirituale furnizate de social (semne, simboluri, cuvinte);
- plus conținuturi (cunoștințe) cu care va opera.

De aceea comportamentul este impregnat cu obiceiuri, tradiții (spiritul epocii, spiritul locului). Etnologii și psihologia interculturală au pus în evidență astfel de diferențe.

Ruth Benedict a descris cum este concepută persoana în cultura occidentală și în cea orientală (Japonia):

Cultura occidentală	Cultura orientală
Tendință de integrare în interpretarea persoanei (e văzută ca un tot)	Compartimentarea într-un număr de cercuri, fiecare fiind o obligație față de împărat, părinți, familie, persoane față de care ești îndatorat
Scopul vieții este căutarea fericirii și evitarea durerii	Scopul vieții este achitarea de obligații
Conflictele apar între bine și rău, bunele intenții jucând un rol important	Conflictele apar între obligații egal imperative, iar bunele intenții nu joacă nici un rol

Fenomenele psihice sunt inegal influențate social:

- cele primare, comune cu animalul sunt doar condiționate social-istoric și se pot dezvolta până la un anumit nivel calitativ fără influență socială (copiii-lup au amplificate unele calități senzoriale și motorii);
- restul proceselor psihice sunt determinate social-istoric (copiii-lup nu-și pot forma capacități specific umane – limbaj, gândire).

2.5. Note definitorii ale psihicului uman

- psihicul este un model informațional intern al lumii externe cu rol adaptativ ;
- psihicul se supune legilor generale ale dezvoltării, modificându-și organizarea și funcțiile de-a lungul timpului istoric și individual ;
- psihicul este o entitate de ordin relațional (fără proprietăți substanțiale);
- psihicul este, momentan, momentul de apogeu al evoluției animale.

3. MANIFESTĂRI NEOBIȘNUTE ALE PSIHCULUI

3.1. Tipuri de fenomene psihice neobișnuite

- termenul "parapsihologie" aparține lui Dessoir, 1889 (para = lângă, dincolo de, în sensul unor fenomene care depășesc limitele tradiționale ale psihologiei; unii le consideră pseudoștiințifice);

- alții preferă termenul de "fenomen PSI", 1942, Thoulesse și Wiesner;

- alții, termenul de "fenomen exotic", adică în dezacord cu teoriile științifice acceptate.

Cele mai studiate manifestări neobișnuite ale psihicului se referă la achiziția de informații la nivel conștient, ocolind canalele senzoriale obișnuite:

- telepatia (tele = departe, path = simțire) – un transfer de informații între 2 indivizi pe alte căi decât cele obișnuite;

- clarviziunea – achiziție de informații de la o sursă exterioară, dar nu om. Aici intră și criptoscopia (descifrarea unui mesaj dintr-o cutie închisă);

- precogniția (prae = înainte, cognoscere = a cunoaște) – capacitatea de a achiziționa informații despre evenimente viitoare. Este controversată pentru că inversează determinismul cauzal (se cunoaște efectul înaintea cauzei);

- retrocogniția – achiziția de informații din trecut despre evenimente cunoscute de persoane care nu mai sunt în viață;

- alte manifestări ciudate:

- radiestezia (detectarea a ceva anume cu o baghetă);

- paradiagnoza (diagnostic, cauză, tratament fără a consulta pacientul și fără a avea cunoștințe medicale);

- psihometria (omul are senzația că participă la evenimente evocate – furturi, dispariții, crime).

4. PERSPECTIVE NOI ÎN ABORDAREA PSIHCULUI

Aceste modificări de perspectivă s-au făcut sub influența teoriei generale a sistemelor, ciberneticii și teoriei informației

4.1. Determinația informațională a psihicului

Această perspectivă pune accentul pe constructivism. Psihicul = o modalitate particulară de realizare a comunicării informaționale la nivelul sistemului nervos central (pleacă de la echivalența psihic = informație). Fiind un fenomen informațional, psihicul are 2 laturi:

- latura cantitativă – exprimată prin diversitatea și nedeterminarea surselor exterioare (indicatorul semantic);

- latura calitativă – exprimată în gradul de adecvare între codurile psihice și sursele exterioare și în utilitatea conținuturilor informaționale furnizate (indicatorul pragmatic).

4.2. Psihologia cognitivă

A dorit să fie o viziune unificatoare, dar s-a pulverizat în mai multe orientări :

- una dintre orientări descrie mecanismul dintre S – R, ca o corijare a behaviorismului – ceea ce a avut implicații teoretico-metodologice și a constituit un progres ;

- cognitivismul radical consideră că obiectul psihologiei îl constituie fenomenele interne, iar comportamentul este doar un indicator al acestora. Aici s-au născut terapiile cognitive (care

pleacă de la ideea că comportamentul este simptomul unor stări interne). Această orientare ridică întrebări relativ la articularea cercetării fundamentale cu practica clinică și are implicații epistemologice ;

- altă orientare pune accent pe subiect ca inițiator al conduitelor sale (alegere, decizie, selecție). Are implicații filosofico-morale, subliniind unicitatea persoanei;

- o ultimă orientare studiază mecanismele cognitive (percepție, limbaj, memorie, reprezentare) prin opoziție cu cele afective. Se deschide astfel drumul spre inteligența artificială. Această orientare este considerată a fi unilaterală și are repercursiuni asupra manierei în care se practică psihologia.

Aceste perspective :

- mută doar accentele ;

- iau în considerare aspecte neglijate, dar le absolutizează și uită de altele.

Referințe bibliografice

GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației România de Main, 2007, p. 93-104;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 197-240;

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 51-58.

IPOSTAZELE PSIHCULUI

1. ISTORIC

Psihicul cunoaște o mare neuniformitate și diferențiere:

- existențială (structuri);
- funcțională (funcții).

Aceasta se datorează existenței conștientului, subconștientului și inconștientului.

1.1. Viziunea orizontală asupra psihicului

Se datorează psihologiei asociaționiste care diviza psihicul în facultăți izolate, iar viața psihică era o asociere a lor. Este o viziune de tip mozaic, care pierde din vedere organizarea internă. Este o viziune atomistă.

1.2. Viziunea verticală asupra psihicului

Are ca obiect de studiu organizarea ierarhizată a psihicului.

- Leibnitz vorbea despre ”percepții mici”, neconștientizate;
- Fechner vorbea despre stimuli subliminali.

S-a surprins astfel existența unui plan neconștientizat al vieții psihice.

- Janet conturează ideea organizării nivelare a psihicului. El vorbește despre un nivel conștient și despre unul subconștient al psihicului, ca 2 moduri de organizare a lui, care coexistă;

- Freud constată că organizarea vieții psihice implică o infrastructură psihică, aflată în conflict cu instanțele superioare de control. Prin cele 2 topici ale sale, se conturează și mai bine viziunea verticală.

- Ph. Lersch eraborează teoria straturilor personalității: personalitatea este formată din straturi suprapuse:

- o bază endotihmică;
- o suprastructură personală.

Ambele sunt așezate pe un fond vital (ansamblul proceselor vitale.)

Baza endothimică are de sus în jos:

- stări și simțuri;
- impulsuri;
- tendințe;
- afecte.

Dialogul dintre aceste instanțe este reflectat în peripețiile existenței, ca urmare a diferitelor experiențe.

Freud și Lersch atrag atenția asupra:

- organizării interne a psihicului;
- dinamicii dintre elementele componente.

2. NIVELURI STRUCTURAL-FUNCȚIONALE ALE PSIHCULUI

2.1. Conștientul

- pentru introspecționiști era totul;

- pentru behavioriști era nimic;
- a fost redus la starea de vigilență și asimilat ori cu gândirea reflexivă și critică ori cu Eul și personalitate, ori cu voința;
- a fost extins la nivelul întregii vieți psihice;
- a fost văzut, mai nou, ca epifenomen care poate fi adăugat mașinilor electronice.

Conștiința era un termen esențial la începuturile psihologiei, apoi ignorată 70 de ani. Piaget i-a conferit statutul științific.

2.1.1. Etape în definirea conștiinței

Definirea conștiinței este dificilă deoarece este pură subiectivitate, nefiind accesibilă altuia.

Etapa 1 (de la începuturi până în anii 30) – se căutau răspunsuri la întrebarea: "Ce înseamnă să fi conștient?" Răspunsuri:

- a gândi, a stabili relații;
- a dispune de capacitatea de a face sinteze;
- a te autosupraveghe, a-ți povesti experiența (limbajul apare ca o calitate structurală a conștiinței);
- a te adapta la solicitări.

Se pun în evidență unele funcții ale conștiinței (relație, sinteză, autosupraveghere – care îngustează noțiunea, reducând-o la gândire și limbaj, adaptare care lărgeste sfera identificând-o cu inteligența).

Etapa 2 (anii 40 - 60) – conștiința a fost abordată de:

- psihologia funcțională care descompune conștiința în mecanisme parțiale (memorie, percepție, scheme intelectuale și verbale);
- fenomenologia care descrie fluxuri intenționale, complexitatea trăirilor, moduri de a fi în lume (întâlnirea Eu-Alter, probleme etice ale omului);

Nici una dintre ele nu pleacă încă de la principiul unei organizări a vieții psihice.

Ey vede în conștiință o structură complexă, o organizare a vieții de relație cu alții și cu lumea. El afirma că a fi conștient echivalează cu a dispune de un model personal al lumii.

Etapa 3 (după anii 70) – se axează pe caracteristicile psihologice ale conștiinței.

2.1.2. Interpretări (Modele explicative ale conștiinței)

2.1.2.1. Interpretări statice. Ele pornesc de la Wundt – conștiința este locul unde se desfășoară procesele psihice ale individului (un câmp de privire al conștiinței cu un punct de maximă claritate).

2.1.2.2. Interpretări dinamice – James – conștiința este un fapt fundamental al vieții psihice care avansează, curge și se succede fără încetare în noi. Are 4 caracteristici:

- fiecare stare tinde să se integreze unei conștiințe personale (deci aparține unei persoane);
- în orice conștiință personală stările sunt întotdeauna în curs de schimbare;
- orice conștiință este sensibil continuă (nu are fisuri, spărturi, diviziuni);
- conștiința se interesează de unele elemente și se dezinteresează de altele.

Concepția lui James oscilează între:

- haos al datelor sensibile;
- ordine selectivă a totalității sensibile.

El trece uneori de la conceperea conștiinței ca fluidă, la conceperea ei ca structură, câmp.

2.1.2.3. Interpretări constructiviste – conștiința este o construcție sistematică în continuă mișcare. Conform Vîgotski, conștiința se elaborează ca urmare a relațiilor interfuncționale între procese și funcții psihice în dezvoltarea lor ontogenetică și funcțională. Dezvoltarea conștiinței echivalează cu dezvoltarea unui sistem de semnificații, înțelesuri.

2.1.3. *Definiția conștiinței*: formă de organizare psihică prin care se realizează integrarea subiectiv-activă a fenomenelor psihice și care facilitează raportarea continuă a individului la mediul natural și social.

2.1.4. *Funcțiile conștiinței*

2.1.4.1. Funcția informațional-cognitivă (con-stientia; con-science = reflectare cu știință). Adică reflectare prin care se dispune de informații pentru înțelegerea și interpretarea unui obiect, fenomen, eveniment (îți dai seama de ceva și îl reproduci în subiectivitate).

2.1.4.2. Funcția finalistă (prezența scopului) – conștiința este o reflectare cu scop. Scopul vine din interacțiunea omului cu mediu, nu din conștiință. Formularea scopului permite:

- activism crescut;
- creșterea autonomiei față de mediu.

2.1.4.3. Funcția anticipativ-predictivă – scopurile se stabilesc înainte de a începe acțiunea și se poate anticipa rezultatul în plan mental.

2.1.4.4. Funcția reglatoare – se referă la organizarea mentală a activităților:

- fragmentarea lor în elemente componente;
- stabilirea succesiunii;
- stabilirea ierarhiei;
- stabilirea locului activității în raport cu cele anterioare și cele posterioare.

2.1.4.5. Funcția creativ-proiectivă – nu se reflectă realitatea doar pentru a o reflecta, ci și pentru a o transforma, schimba, adapta. În realizarea acestei funcții intervin aproape toate procesele psihice.

2.1.5. *Controverse și discuții*

a) Care sunt accepțiunile conștiinței? Mai frecvent utilizate sunt 3:

- în psihologia psihanalitică – nivel de organizare al psihicului (Eul guvernat de principiul realității plus câteva aspecte legate de morală ale Super ego-ului);
- formă a atenției (Allport: "atenția este numele de cod al conștiinței");
- cale privilegiată a observației spre propria minte.

b) În ce măsură sunt oamenii conștienți de procesele și produsele proceselor psihice? Inițial s-a crezut că suntem conștienți doar de produsele minții, apoi s-a constatat că se surprind și anumite procese, ceea ce a permis simularea pe calculator.

c) Se poate face diferență între conștiință și autoconștiință?. Unii au zis DA:

- conștiința (nivel primar) – capacitatea de a realiza existența lucrurilor din mediu, de a avea imagini mentale în prezent (în această accepțiune unele animale au conștiință, doar cele fără cortex nu au);
- autoconștiința (nivel superior) – recunoașterea de către subiect a stărilor sale. Suntem conștienți că suntem conștienți.

Alții consideră că nu există diferențe între conștiință și autoconștiință și afirmă că animalele nu au conștiință.

d) Au mașinile conștiință?

- unii spun DA (cognitiviștii) – calculatoarele nu sunt doar unelte de testare a teoriilor psihologice, ci și minți conștiente;

- alții spun NU: ”numai o mașină din carne și sânge sau neuroproteine poate fi conștientă. Metalului și siliconului îi sunt inaccesibile fenomenele de conștiință.

Concluzie: nu știm încă dacă țesutul non-biologic poate susține procese de conștiință, dar problema rămâne deschisă.

2.2. Subconștientul

Ocupă o poziție destul de imprecisă. A apărut la sfârșitul sec. XIX începutul sec. XX cu diverse denumiri:

- postconștiință;
- preconștiință;
- inconștient normal;
- chiar sinonim cu inconștientul.

Dar subconștientul dispune de:

- conținuturi specifice;
- mecanisme și finalități proprii.

2.2.1. *Definire și conținut*: Subconștientul cuprinde actele care au fost cândva conștiente, dar care se desfășoară acum în afara controlului conștient.

2.2.2. *Etape în definirea lui*

Etapă 1 – Subconștientul cuprinde:

- amintiri;
- automatisme;
- deprinderi;
- montaje intelectuale;
- stereotipuri.

Acestea au fost trecute prin filtrul conștiinței, s-au realizat cu efort cândva, sunt acum în stare latentă, dar se pot activa și depăși pragul conștiinței.

Janet consideră subconștientul ca o conștiință inferioară, care coexistă cu cea centrală.

Pentru alții, subconștientul este orientat spre conștiință, nu e obscur, are un anumit grad de transparență (conștiință implicită) – deci este exclus ca nivel de sine stătător.

Etapă 2 – Wallon afirmă că stările de conștiință subzistă în subconștient nu ca gravuri, ci subconștientul se modifică, are un caracter dinamic – ideea de univers de sine stătător.

2.2.3. *Caracteristici și roluri*

Trăsăturile subconștientului apar din poziția lui între conștient și inconștient:

- latența și potențialitatea (rămâne latent până are nevoie conștiința de conținuturile sale);
- coexistența cu conștiința (nu intră în conflict cu conștientul);
- facilitatea, servirea conștiinței (subconștientul = servitorul conștiinței);
- filtrarea și medierea (se află pe drumul dintre conștient și inconștient).

Concluzie:

- subconștientul este plasat în proximitatea conștiinței și este compatibil cu ea (conținuturile sale sunt mai asemănătoare cu cele conștiente decât cu cele inconștiente);
- este un servo-mecanism al conștiinței (rezervor de informații și operații);
- el nu doar conservă, ci poate prelucra, restructura, crea;
- nu este un dublet al conștiinței ci are:
 - fizionomie proprie;
 - conținuturi și legități de funcționare individualizate.

2.3. Inconștientul

2.3.1. Controverse. Este cel mai controversat nivel de organizare al vieții psihice (negat și afirmat):

- negarea vine din psihologia academică prin echivalența psihic = conștient – deci, un fenomen inconștient, care nu trece prin conștiință, nu există. Această negare se sprijină pe teza transparenței obiectului de cunoaștere.

Consecința – uniformizarea vieții psihice, considerată a nu avea structuri calitativ diferite.

- afirmarea vine de la S. Freud și de la psihologia cognitivă. Freud:
 - nu l-a descoperit el;
 - l-a teoretizat doar;
 - a descoperit o metodă de sondare a lui.

Consecința – viața psihică are o structură compusă, e o unitate în multiplicitate.

2.3.2. Definiție

2.3.2.1. În manieră restrictivă – doar un rezervor de tendințe refulate, frustrate, înăbușite care explică lapsusuri, vise, acte ratate (Freud).

2.3.2.2. În manieră negativă – un haos de pulsuni oarbe, iraționale, cu efecte dezorganizatoare și inhibitive asupra vieții psihice, ținând chiar de patologie. ”Renașterea unor stări sufletești primitive și antisociale provocate de oboseala nervoasă și aducând ca urmare o dezactualizare a conștiinței” – se accentuează pe elemente ancestrale, antisociale, cvasi-patologic (cauzat de oboseală).

Această viziune asupra inconștientului (amorf, fără organizare, pur negativ) a durat mult timp.

2.3.2.3. Definiție extensivă și pozitivă – formație psihică ce cuprinde tendințele ascunse, conflictele emoționale generate de resorturile intime ale personalității:

- nu e lipsit de organizare, ci are o altă organizare (el neagă ordinea impusă de conștiință, ceea ce nu înseamnă dezordine, pentru că aduce o altă ordine, cea a propriei subiectivități);
- pentru că se manifestă impulsiv și spontan nu înseamnă că structurile lui sunt insuficient conturate. Ey consideră 3 structuri ale inconștientului:
 - sistemul neuro-vegetativ cu funcțiile sale;
 - automatismele psihologice;
 - baza inconștientă a personalității care conține stadii arhaice.
- are și roluri pozitive:
 - energizare și dinamizare a vieții psihice;
 - facilitare a procesului creator;
 - este principalul depozitar al programelor informaționale și a tensiunilor motivaționale.

2.3.3. Natură și roluri

Natura inconștientului: Natura lui e pur afectivă? (cum credea Freud). Comparațiile făcute între conștient și inconștient au dus la un răspuns afirmativ:

- conștientul - reflexiv, critic, rațional;
- inconștientul – afectiv, spontan, învăluit în mit, legendă, vis.

Dar, conștientul nu este exclusiv rațional, după cum nici inconștientul nu este exclusiv afectiv (Jung – arhetipurile sunt deopotrivă apropiate de sentiment și idee). Deci, dacă inconștientul are și elemente cognitive, el este constituit din imagini și cuvinte. Aici există 2 teze:

- Teza 1. Freud, în prima sa etapă (zisă și eroică) a considerat că inconștientul este format doar din :

- imagini investite cu libido;
- percepții interne (fantasme);
- evenimente din copilărie.

- Teza 2. Inconștientul este structurat ca un limbaj și se poate comunica cu el cu condiția să îl "auzi" – Lacan.

Ey afirmă că cele două poziții nu sunt ireconciliabile: cum dezvăluirea lui prin metoda asociațiilor verbale este calea spre "eliberare" și "însănătoșire, atunci interacțiunea dintre imagine și cuvânt, "verbalizarea imaginilor" este esența inconștientului.

Rolurile inconștientului: Puțini au sesizat rolurile pozitive ale inconștientului. Printre ei Jung credea că inconștientul este superior conștiinței pentru că conține înțelepciunea conferită de experiența de mii de ani a oamenilor și servește drept ghid în viață.

Astăzi este acceptată implicarea inconștientului în:

- soluționarea problemelor;
- acte de creație.

2.3.4. *Tipuri de inconștient.* Se vorbește din ce în ce mai mult de tipuri de inconștient, și nu de inconștient la modul general.

Chiar Freud deosebea 3 tipuri de inconștient:

- unul latent sau preconștient (cu stări susceptibile de a deveni conștiente);
- unul cu fapte psihice refulate;
- altul constituind partea cea mai importantă a Eului ideal.

Pavelcu distinge 3 tipuri:

- inconștient abisal;
- inconștient periferic;
- inconștient temporal.

Clasificarea este făcută după dimensiunile sufletești: verticală, orizontală, longitudinală.

Dwelshauvers distinge 2 tipuri:

- inconștient funcțional (inconștient fiziologic și inconștient psihologic);
- inconștientul adaptativ (inconștient automatic și inconștient afectiv).

În prezent se vorbește despre:

2.3.4.1. *Inconștientul cerebral* – este propus de neurofiziologie. Este inconștientul fiziologic (reflexe, automatisme) care intră în funcțiune fără ca individul să-și dea seama, dar afectează viața psihică conștientă.

2.3.4.2. *Inconștientul colectiv:* este de natură pur psihică:

- Gustav Le Bon – inconștientul mulțimilor este colectiv și are ca efect:
 - inhibiția funcțiilor intelectuale;
 - exagerarea afectivității spre primitiv, copi.

Mulțimea este dominată de inconștient care se manifestă prin:

- impulsivitate;
- mobilitate;
- iritabilitate;
- sugestibilitate;
- credulitate;
- simplism în sentimente;

- intoleranță, autoritarism, conservatorism;
- dispariția personalității indivizilor.
- Jung – psihicul are 3 niveluri:
 - conștient;
 - inconștientul personal;
 - inconștientul colectiv, care e general uman (ține de lumea animală în general și este substratul psihismului individual).

Întrebări asupra inconștientului colectiv:

Ce este?:

- sedimentul istoriei lumii;
- sufletul atemporal și general;
- sfera moștenirii psihologice.

Definiție: "Acea zestre spirituală ereditară, rezultată din evoluția omenirii, care renaște mereu în fiecare structură individuală".

Ce conține? Arhetipuri = structuri psihice comune tuturor, dar nu numai psihologice ci și nervoase. Sunt doar predispoziții de a avea anumite experiențe, nu însăși experiența (arhetipul umbrei – urmare a atrocităților făcute de oameni de-a lungul istoriei).

Arhetipurile au energie proprie.

Rolul jucat? Inițiază, controlează și mijlocesc trăirile și manifestările comportamentale tipice tuturor oamenilor, indiferent de epocă, clasă socială, națiune, localizare geografică.

C.G.Jung s-a opus "exacerbării raționalității conștiinței care îl izolează pe om de natură".

2.3.4.3. *Inconștientul cognitiv* – cuprinde procesele care nu sunt conștientizate (noi conștientizăm produsele activității psihice). Este nepulsional, ne-freudian. Primul care l-a intuit a fost P. Janet.

3. RELAȚIILE CONȘTIENT-INCONȘTIENT

Între conștient, subconștient și inconștient există relații de :

- interacțiune și interdependență;
- contradicție.

Tipuri de relații:

3.1. Relații circulare

- orice conținut conștient poate trece în subconștient și inconștient, apoi unele pot trece iar în conștiință;

- inconștientul preia sarcini fixate conștient, le prelucrează în manieră specifică, iar rezultatele ajung în conștiință.

3.2. Relații de integrare și subordonare a inconștientului de către conștient (conștientul = șeful; inconștientul = subalternul)

Conștientul poate domina și stăpâni impulsuri din inconștient, mai ales când sunt în contradicție cu valorile sociale

3.3. Relații de dominare a conștientului de inconștient (inconștientul = șeful; conștientul = subalternul)

Inconștientul poate impune direct sau indirect tendințele sale, cu precădere în:

- stări intense de afect (ex: furie);

- inspirație, creație;
- stări patologice (psihoze) când este principalul reglator al conduitei

3.4. Relații de echilibrare

Este un balans inconștient – conștient, fără predominanța unuia:

- stări de reverie;
- spontaneitate;
- contemplație.

Sistemul de referință dintre cele 3 instanțe (conștient, subconștient, inconștient) rămâne conștiința, pentru că:

- prin ea se reflectă și interpretează adecvat realitatea și, ca atare
- se reglează adecvat conduita.

Referințe bibliografice

- COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.67-74;
- EY, H., *Conștiința*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.57-61, 319-349;
- GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Mâine, 2007, p. 109-123;
- ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 248-257, 270-278;
- DAVID, D., *Prelucrări inconștiente de informație; Contaminarea psihologică în mass-media, practica clinică și juridică*. Ed. Dacia. Cluj-Napoca, 2000, p. 28-57.

STĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ (SMC)

1. Varietatea stărilor de conștiință

Conștiința nu este omogenă, identică în fiecare moment – este neomogenă, ceea ce face ca rolul ei să fie diferit în fiecare moment.

Conștiința este concepută ca un sistem și formată din structuri și subsisteme aflate în interacțiune. Se poate afirma că ”bioordinatorul uman prezintă un număr crescut, dar limitat de moduri posibile de funcționare”.

1.1. Definirea stărilor de conștiință. SMC = configurația elementelor componente ale conștiinței așa cum se prezintă la un moment dat, pentru o perioadă determinată de timp.

1.2. Caracteristicile stărilor de conștiință. Există 5 caracteristici ale stărilor de conștiință:

1.2.1. *Structuralitatea* – nu este vorba despre elemente aditive, ci intercorelate și intercondiționate care formează constelații diferite de la un moment la altul, de la o persoană la alta.

1.2.2. *Complexitatea* – este formată din elemente de natură diferită, psihologice și neurologice.

1.2.3. *Actualitatea* – stările de conștiință sunt legate de prezent.

1.2.4. *Durata* – stările de conștiință au o anumită întindere în timp.

1.2.5. *Dinamica* – ele evoluează, se înlocuiesc unele pe altele.

1.3. Clasificarea stărilor de conștiință

1.3.1. *R. Ficher* - ia în considerare 6 stări. Primele 4 aparțin stării de veghe, ultimele 2 se referă la o descreștere a angajării în realitatea imediată.

1. stare de conștiință normală (starea din ocupațiile curente sau din relaxare);
2. stare de conștiință activă (sensibilitate, creativitate, somn cu vise, anxietate);
3. stare de conștiință hiperactivă (stări maniace și schizofrenice acute, catatonie);
4. stare de conștiință extatică (mistica profundă);
5. stare de conștiință hipoactivă (conștiință acroșată de subiect, conștiință fără gândire);
6. stare de conștiință calmă (meditații Zen, somn profund, concentrare pe obiect).

De la starea 1 la starea 4 - veghea crește.

De la starea 6 la starea 5 - veghea descrește.

1.3.2. *A. Chassaing* – vorbește de 4 stări:

- veghe;
- vise;
- somn;
- extaz.

1.3.3. *Clasificarea bicategorială* – clasifică stările de conștiință în:

- stări obișnuite (normale);
- stări neobișnuite (alterate = termen descriptiv, fără implicații valorice).

Este preferabil să utilizăm următoarele concepte:

- stări de conștiință modificată pentru stări neordinare ale conștiinței (somnia, vise, hipnoză – starea obișnuită a conștiinței fiind veghea, vigilența);

- stare de conștiință alterată pentru stări de tulburări ale conștiinței care intră în patologie: obtuzie (tulburare în planul recepției realității, ridicarea pragurilor senzoriale, pierderea mobilității ideative), toropeală (dezorientare, hipokinezie, apatie, indiferentism), obnubilare (scăderea vigilenței, afectarea lucidității câmpului perceptiv), stupor (activitatea psihomotorie pare suspendată, nu răspunde, nu reacționează decât la stimuli foarte puternici).

Relația stare ordinară/stare neordinară de conștiință se poate explica prin analogie cu un calculator, cu un program făcut din multe subprograme care, reprogramat va utiliza aceleași date, dar în moduri diferite (este vorba despre schimbarea temporară a unui program de calculator, o restructurare care duce la apariția unui nou sistem cu calități specifice).

Trecerile dintr-o stare în alta pot fi explicate prin conceptul ipotetic de "continuum vertical al existenței", care la extreme are somnul și veghea și numeroase verigi intermediare, de trecere de la una la alta.

2. PROBLEME GENERALE ALE STĂRILOR MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

Conștiința modificată = stare particulară a conștiinței, aflată la frontiera stărilor de veghe și somn, a stărilor conștiente și inconștiente, raționale și instinctiv-afective. Ele sunt mai bogate în fenomene psihice decât starea de veghe.

Fiecare SMC (stare modificată de conștiință) are specificul său, dar există câteva probleme cu caracter general (și anume: cum pot fi induse, care sunt efectele lor, care este utilitatea lor).

2.1. Inducerea este posibilă prin activitatea conștientă asupra structurilor latente ale inconștientului până când acestora li se dă o altă formă.

În literatura de specialitate găsim descrise mecanisme, faze, procedee.

Inducerea SMC presupune 2 operații:

- aplicarea unei forțe disruptive (acțiuni psihologice sau fiziologice care zdruncină procesele stării obișnuite de conștiință);
- aplicarea unor forțe structurante pe perioada de tranziție de la o stare la alta (activități psihologice sau fiziologice capabile de a forma noi subsisteme și de a le integra într-un sistem).

Revenirea la starea normală de conștiință se face după aceeași schemă.

Forțele psihologice sau fiziologice utilizate pot fi:

- stimuli repetați;
- monotonia;
- reținerea mișcărilor;
- concentrarea mentală.

2.2. Efecte

- modificarea gândirii (reamintirea, judecata, variații de concentrare a atenției);
- perturbări ale percepției timpului (subiectul simte că e nemișcat sau că se mișcă foarte repede);
- pierderea controlului (se renunță la autocontrol);
- schimbarea expresiilor emoționale (mai liber, mai viu, mai puternic);
- schimbarea imaginii corpului (mai greu, mai ușor, cu părți de corp mai rigide sau mai flexibile);
- distorsiuni perceptive (aude voci, muzică, lucruri care nu există);

- schimbarea înțelesurilor și semnificațiilor (apare senzația că se află în posesia înțelesului vieții);
- afectarea comunicabilității (dificultăți de verbalizare a experiențelor);
- sentimentul întineririi (se simte renăscut);
- hipersugestibilitate (diminuarea capacității critice, acceptă contradicții, se pierde contactul cu realitatea).

Aceste efecte au fost reduse la 5 de C. Martindale:

- se produc modificări "superficiale" ale proceselor cognitive (se rămâne la un nivel concret al imaginii și obiectului);
- se asociază cu schimbări frecvente în experiențele Eului (Eul și realitatea se amestecă);
- scade capacitatea de control și autocontrol (se diminuează capacitatea de inhibiție și crește sugestibilitatea);
- divorț între realitate și percepție (se percepe ceva ce nu există în realitate);
- conținutul conștiinței devine mult mai viu (culori intense, sunete, emoții intense).

Efectele sunt atât pozitive cât și negative și sunt amalgamate. Ca efecte pozitive s-a sugerat calitatea lor ca instrumente de adaptare la lume.

3. STĂRI MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

Din multitudinea de stări modificate de conștiință vom analiza doar somnul, visul și hipnoza.

3.1. Somnul

Poate părea bizar că este încadrat în rândul stărilor de conștiință (ar trebui încadrat în inconștient pentru că atunci când doarme omul nu-și dă seama de nimic). Explicație:

- existența gândurilor, imaginilor, emoțiilor;
- se poate trezi o persoană din somn, dar nu una inconștientă.

3.1.1. Definiție și descriere

Definiție. Somnul = o stare reversibilă a organismului asociată cu scăderea până la dispariție a reacțiilor adaptative superioare, a relațiilor senzori-motorii cu și față de mediu (omul este fără apărare).

Faptul că acceptăm acest risc dovedește faptul că somnul îndeplinește o funcție vitală (este o funcție fiziologică, o condiție de bază a vieții, fundamental pozitivă deoarece reîmprospătează organismul, previne epuizarea).

Freud vorbește despre 2 funcții ale somnului

- biologică (asigură relaxarea);
- psihologică (se asigură stingerea interesului pentru lumea exterioară).

Privarea de somn duce la epuizarea rezervelor funcționale ale organismului (confuzii, dezorientare, iritabilitate). Prelungirea lui constituie însă o barieră în calea existenței umane.

Starea de veghe/starea de somn sunt stări opuse:

Starea de veghe:

- activitatea electrică a creierului (EEG) are ritmuri frecvente, de mică amplitudine, desincronizate;
- este rezultatul activării prin mesaje senzoriale.

Starea de somn:

- ritmuri lente, de mare amplitudine, sincronizate;

- este rezultatul scăderii fluxului senzorial (la animal, lezarea receptorilor senzoriali produce somn; la om deprivarea senzorială produce somnolență și somn lung).

3.1.2. *Clasificare*. Există 2 tipuri de somn:

3.1.2.1. Somn pasiv – ca rezultat al suprimării sau reducerii informațiilor senzoriale;

3.1.2.2. Somn activ – ca rezultat al răspândirii în scoarța cerebrală a unui proces inhibitor activ asupra sistemului reticulat ascendent, secreția unor mediatori chimici:

- scade tonusul ca urmare a lipsei aferenței;

- poate fi provocat intenționat;

- se produce prin stimulare cu stimuli ce produc inhibiție (monotoni, repetitivi, de intensitate scăzută);

Teorii asupra somnului:

- există teorii care vorbesc despre un centru al somnului în hipotalamus și despre oboseală sinaptică;

- teoria neuronală consideră că funcționarea neuronală este suspendată pentru că se retrag dendritele;

- teoria ischemiei (deficit local de sânge) cerebrale explică somnul prin scăderea debitului sangvin cerebral;

- teorii chimice au în considerare intervenția unor substanțe chimice secretate pe parcursul zilei.

Nici una dintre aceste teorii nu este satisfăcătoare pentru că pe lângă mecanisme fiziologice intervin și mecanisme psihologice (motivaționale).

3.1.3. *Reactivitatea psihologică în somn*

- modificarea pragurilor senzoriale care cresc;

- timpul de reacție se prelungește pe măsură ce omul adoarme;

- influențează memoria și uitarea diferențiat (favorizează reținerea unui material fără sens);

- relația somn - personalitate:

- cei ce dorm puțin – energici și eficienți, cu trebuințe înalte;

- cei ce dorm mult – depresivi, anxioși, critici, cu trebuințe primare;

- variații mai apar după temperament, nivel de stres, vârstă (deficienții mentali dorm mai puțin).

Exemplu: Învățarea în somn – se prezintă în somn întrebări urmate de răspunsuri. În veghe se pun aceleași întrebări și se cere răspunsul sau să se recunoască răspunsul corect din mai multe răspunsuri. S-a constatat că se rețin aceste informații, dar nu independent de profunzimea somnului.

Performanțele sunt bune pe fond de ritm alpha (în somnolență, se poate reproduce până la 50% din material).

Deci, există un somn parțial, cu păstrarea unor focare de veghe când:

- pot fi reținute informații;

- pot fi integrate în vis sau creații artistice.

Aceste constatări prezintă:

- interes teoretic;

- interes practic (în ceea ce privește învățarea și procesul terapeutic).

Există 3 metode care combat insomnia:

- medicamente (droguri, preparate hipnotice);

- sugestie hipnotică (sogn hipnotic);
- pe cale electrică (electrosogn).

3.2. Visul

Este considerat a 3-a stare de conștiință.

3.2.1. Funcții

3.2.1.1 Freud – a surprins funcțiile visului:

- resturi de activitate psihică din starea de veghe, capabile doar să tulbure somnul (prima interpretare);
- mod de reacție a psihicului la excitațiile cu care se confruntă;
- analizând visele copiilor ajunge însă la concluzia că visul nu este un factor de tulburare a somnului ci un protector al lui (îl apără de ceea ce ar putea să-l tulbure, interpretare ulterioară);
- visul menține somnul în ciuda excitației care ne împinge spre trezire;
- Freud afirmă că nu este adevărat că fără vise am dormi mai bine, ci fără ajutorul visului nu am dormi deloc;
- alte funcții ale viselor după Freud:
 - funcția hedonică (permite realizarea dorințelor);
 - funcția protectoare a Eului conștient de presiunea pulsionilor refulate;
 - funcția comunicativă (conștient-inconștient);
 - funcția sintetizatoare (reunește memoria infantilă, experiențele de viață, moștenirea arhaică).

3.2.1.2. Jung – funcțiile visului:

- funcția compensatoare (restabilirea echilibrului psihic cu ajutorul materialului oniric);
- funcția premonitorie (semnalizează pericole viitoare);
- funcția simbolică (se exprimă prin simboluri, cel mai specific fiind limbajul);
- funcția de comunicare (prin vis se exprimă inconștientul);
- funcția reductivă (reduce imaginea de sine conștientă la real, o micșorează, o fragmentează și chiar distruge imaginea de sine conștientă, modelează atitudini);
- funcția integratoare (unifică psihismul conștient cu cel inconștient).

3.2.1.3. Sistematizarea funcțiilor visului (Bourguignon și Humery):

- funcția de stimulare (visul este un stimul endogen – este o formă aparte de trezire);
- funcția de descărcare (se descarcă dorințe născute din plăcerea sexuală, pe calea îndeplinirii halucinatorii);
- funcția de substituție (se substituie privarea senzorială produsă de somn);
- funcția de legătură (leagă urme lăsate de viața conștientă, deci au o oarecare orientare și sens).

Deci, independent de somn, visele au o funcție adaptativă.

3.2.2. Indicatori obiectivi pe baza cărora se poate studia visul (inițial visele se relatau – ceea ce constituie indicatori subiectivi):

Printre indicatorii obiectivi se numără înregistrarea mișcărilor corpului și a ochilor, însoțite de modificări fiziologice - cardiace, respiratorii - ce survin ciclic.

Mișcările oculare pot fi:

- rapide (REM =Rapid-Eye-Movement) – durata lor este de 0,1 – 0,2 sec., sunt sincrone bilateral, iar durata este de 3 – 50 min. (pot fi singulare sau în grupuri). Sunt indicatori obiectivi ai prezenței visului. Somnul cu vise = somn REM.

- lente (NREM) – sunt pendulări asimetrice de 3 -4 sec., durată de 1 – 15 min.

3.2.3. Conținutul visului

Freud:

- un conținut manifest (narațiunea visului);
- un conținut latent (ideile ascunse în vis).

În elaborarea visului apar câteva faze:

- condensarea (conținutul visului manifest este mai redus);
- deplasarea (înlocuirea unui element printr-o aluzie – ceva îndepărtat; se trece accentul de pe un element important pe unul neimportant);

- transformarea regresivă a ideii în imagine senzorială (se face prin inversarea sensului, situațiilor, personajelor, înlocuirea cu contrarii – așa se produc și simptomele nevrotice).

Interpretarea viselor a fost sexualizată de Freud, care vedea în vise simboluri sexuale. Dar visul are un conținut mai bogat decât cel sexual:

- dorințe;
- activități personale relevante;
- preocupări cognitive zilnice;
- afecte cotidiene.

S-a vehiculat ideea relației dintre vis și capacitățile parapsihologice și s-a constatat că visul facilitează transferul telepatic, mai ales la stimuli emoționali.

3.2.4. *Natura psihică a visului* (imagine, idee, imaginație, gândire – deci natura visului este complexă).

- unii iau avantajat imaginea;
- pentru cei mai mulți însă visul are o natură ideativă – este o formă particulară a gândirii (gândire onirică sau gândire în imagini care apelează la coduri vizuale – Freud și Jung);
- s-a considerat că visele cu conținut emoțional negativ – coșmarurile sunt de neevitat;
- există culturi unde se pot controla visele, conținutul lor putând fi dirijat prin procese de educație, prin sugerarea de semnificații (visezi un leu – ești vânător; visezi căderea - zbori). Acest procedeu poate fi utilizat și ca tehnică terapeutică (un om cu necazuri poate integra în vis soluții constructive pentru problemele lui, îi crește imaginea de sine). Este greu să ne pronunțăm asupra modificărilor din viața reală.

3.2.5. *Visul lucid* – este cel mai important mod de control al visului, deoarece persoana este conștientă că visează. El are loc în timpul somnului profund iar paradoxul este că:

- persoana este perfect adormită (desprinsă de realitate);
- persoana este deplin trează (atentă la realitatea internă a visului).

Conținutul visului lucid:

- senzorial/perceptiv;
- emoțional,
- cognitiv.

El ocupă o poziție intermediară între starea de veghe și visul non-lucid.

3.3. Hipnoza

3.3.1. Controverse

Hipnoza are aparență de supranatural, a făcut parte din domeniul magiei. S-a pus întrebarea dacă este un fenomen natural sau patologic și a fost considerat când parapsihologie când patologie.

Charcot miza pe patologic având ca argument receptivitatea hipnotică ce apărea la persoanele isterice, care, după ce își recăpătau echilibrul psihic, nu mai puteau fi hipnotizate.

H. Baruk o compară cu catalepsia (înțepenirea bruscă a trunchiului și membrelor) – comparația este făcută pentru că omul este pasiv, suportă influențe exterioare, menține tonusul motor, dar nu are mijloace de expresie și acțiune proprii).

A fost considerată și ca o stare specială sau ca una de comă.

În literatura de specialitate americană au apărut dispute:

- stare vs. non-stare de conștiință modificată;
- proces special vs. proces psiho-social;
- trăsătură vs. situație.

Au existat multe tipuri de reprezentări sociale despre hipnoză:

- formă somnambulică;
- formă pseudo-letargică (letargie = somn adânc, de lungă durată, cu pierderea capacității de mișcare) – datorită faptului că apare o mare pasivitate, insugestibilitate);
- formă cataleptică;
- formă de letargie trează (tonus scăzut și nivel înalt de activism conștient).

Vladimir Gheorghiu afirma despre hipnoză că este o manifestare conștientă și inconștientă, de detașare și de atașare, de comportament simulat și autentic, în același timp.

Consecința acestei situații:

- dificultăți de definire;
- diversificarea concepțiilor.

În prezent sunt 2 concepții opuse:

1. O stare de somn parțial, somn incomplet. Argumentele care se aduc sunt:

- etimologice (greacă: hypnosis = somn).
- fiziologice:
 - Pavlov – inhibiție parțială a unor zone corticale plus un focar de veghe (consideră că are mecanisme comune cu somnul);
 - dar, în timpul hipnozei nu sunt undele EEG ale somnului;
 - dar, inhibiția cortexului este generalizată (intervenții chirurgicale demonstrează acest lucru).
- comportamentul în hipnoză:
 - aspect somnolent;
 - ochi închiși;
 - la ieșirea din transa hipnotică, apare un comportament asemănător cu cel al trezirii din somn.

2. Nu este somn, ci o stare apropiată celei de veghe (o stare specială a stării de veghe). Argumentele care se aduc sunt:

- neurofiziologice (aceleași unde cerebrale ca în starea de veghe);
- psihologice (performanțele obținute în stare hipnotică, nu diferă calitativ de cele din starea de veghe).

3.3.2. *Definiție.* Hipnoza = stare modificată de conștiință, amplasată între veghe și somn, dar mai aproape de starea de veghe decât de cea de somn.

3.3.3. *Specificitatea stărilor hipnotice ca SMC*

- amnezia hipnotică;
- hiperamnezia hipnotică;

- influențarea proceselor senzori-perceptive și motorii;
- sugestibilitatea post-hipnotică.

Hipnoza este un fenomen remarcabil nu prin dificultățile de conceptualizare și explicare, ci prin utilitatea ei:

- mijloc curativ (hipnoterapia – anxietate, fobie, depresie, obsesii, isterie);
- metodă de cercetare în psihologia experimentală;
- procedeu auxiliar în ramuri aplicative ale psihologiei (ex: sport – emotivitate, anxietate, creșterea rezistenței la stres, teama de un anumit adversar).

Auto-hipnoza = formă de hipnoză, formă de auto-terapie și autoreglare a stărilor psihice. Efecte negative ale hipnozei:

- subiectul este fără apărare (importantă devine calitatea morală a hipnotizatorului);
- se pot distruge valori morale – cercetările arată că în hipnoză subiectul nu face ceea ce nu vrea, ceea ce este contra moralei sale.

3.3.4. Tehnici terapeutice bazate/derivate din hipnoză

Tehnici terapeutice bazate pe hipnoză

- 3.3.4.1. Terapia prin sugestie directă (vizează trezirea simptomului);
- 3.3.4.2. Terapia prin hipnoză asociată învățării (e bazată pe condiționarea comportamentală a behavioriștilor);
- 3.3.4.3. Metoda cathartică (retrăirea și descărcarea afectelor – permite sesizarea originii conflictelor);
- 3.3.4.4. hipno-analiza (combină hipnoza cu psihanaliza – materialul de interpretat este obținut în transă).

Tehnici terapeutice derivate din hipnoză

- 3.3.4.5. Training-ul autogen (Schultz)
- 3.3.4.6. Sofrologia – tehnică bazată pe relaxare și concentrare (Caycedo)
- 3.3.4.7. Teoriile ericksoniene și neoericksoniene
- 3.3.4.8. Relaxarea de inspirație psihanalitică

4. CĂI DE ACCES LA SĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

4.1. Meditația

4.1.1. Definiție și specific

Este o practică orientală preluată și integrată în occident. Există 2 accepțiuni ale conceptului:

- stare modificată de conștiință;
- mijloc de a obține modificări ale conștiinței (este vorba despre un ritual care presupune exerciții care duc la modificarea treptată a conștiinței). Este o procedură nedramatică, solitară, personală, spre deosebire de alte căi ce presupun preocupări și elaborări colective: dansuri exotice, ritualuri tribale, tipuri speciale de muzică, drog (în meditație nu este nevoie de alții).

Procedeu:

- concentrare pe un obiect plus distragerea atenției de la alte obiecte (e o autoimpunere sau o formă de deprivare senzorială). Atenția se poate concentra fie:
 - pe cursul unui eveniment;
 - pe obiecte specifice (respirație, sunete, senzații, imagini).

- când crește gradul de concentrare, conflictele psihice nerezolvate tind să iasă la suprafață;

- după câteva ore de meditație se conștientizează :

- limite;
- deformarea unor percepții;
- insuficienta capacitate de control.

Deci, meditație nu este numai un demers de inducere a unor SMC, dar și o cale de ameliorare a dezvoltării psihice prin conștientizarea unor limite.

Există 2 forme de meditație:

- meditație prin concentrare (antrenarea capacității de concentrare prin fixarea unor obiecte particulare);

- meditație prin percepție interioară (cultivarea conștiinței, atenției în fiecare moment al vieții curente).

În cercetarea științifică a meditației se utilizează ca metode:

- observarea comportamentală;
- experimentul;
- relatări verbale.

Informațiile recoltate se compară cu informații obținute de la:

- cei ce practică alte tehnici de autoreglare (tehnici de relaxare, autohipnoză);
- cei cu practică lungă și novicii;
- cei care practică și cei care au abandonat.

Rezultatele sunt modeste și contradictorii, dar s-au pus în evidență câteva variabile specifice meditației.

4.1.2. Variabile specifice meditației

Variabile pozitive:

- emoții intense și fugitive;
- episoade de hipervigilență;
- episoade de relaxare profundă;
- percepții clare și precise;
- procese intuitive;
- comprehensibilitate;
- scăderea pragurilor senzoriale;
- empatie amplificată.

Variabile negative:

- produc anxietate, tensiune intensă, dar de scurtă durată când se eliberează conflictele psihice nerezolvate, refulate.

Profilul de personalitate al celor care meditează:

- mai receptivi spre interior (ceilalți sunt mai realiști);
- mai puțin fragili emoțional;
- nivel de concentrare și activitate a undelor alpha mai crescut;
- mai bună stabilitate psihică;
- își recunosc mai ușor limitele;
- tendință medie spre psihoză.

4.2. Bio-feed-back-ul (BFB)

4.2.1. Descriere

Presupune controlul conștient al funcțiilor vegetative (care nu presupun intervenția voluntară a conștiinței și nici nu se credea că este posibil așa ceva). Practicile orientale au arătat că acest lucru este posibil (rărirea și diminuarea respirației, păstrarea temperaturii corpului la frig extrem).

Procedeu pentru a controla funcțiile vegetative:

- obiectivarea, conștientizarea lor (există aparate care afișează semnale de la organele interne, făcându-le perceptibile);
- subiectul este expus astfel unui flux continuu de informații despre propria stare internă;
- prin încercare și eroare încearcă să controleze aceste funcții.

4.2.2. Tipuri de bio-feed-back

4.2.2.1. BFB electromiografic (nervi periferici și activitatea musculară) – combaterea durerilor de cap de tip tensional, anxietatea, insomnia, combate răceala la extremități.

4.2.2.2. BFB cardiovascular – monitorizarea ritmului cardiac (procedee ajutătoare: concentrarea pe idei, stări psihice; ex: încetinirea ritmului cardiac – imaginarea mișcării de legănare; accelerarea ritmului cardiac – imaginarea alergării).

4.2.2.3. BFB electroencefalografic – se înregistrează activitatea creierului, sarcina subiectului este să găsească metode de a rămâne cât mai mult în ritm alpha (stare de detașare lucidă care permite, dacă este cultivată, ameliorarea funcțiilor psihice sau are virtuți curative în: anxietate, fobie, depresie, ticuri nervoase, cefalee, astm, migrene – se înlocuiește astfel folosirea tranchilizantelor și drogurilor).

BFB nu poate produce totuși o SMC similară celei produsă de meditație.

4.2.3. Avantaje ale bio-feed-back-ului

La prima vedere pare asemănător efectului placebo (adică un fel de autosugestie), dar se diferențiază:

- placebo este un tip de autoreglare inconștient;
- BFB este un tip de autoreglare conștient.

Pune la dispoziția individului un suport obiectiv pentru controlul stărilor interne (care nu apare în alte proceduri).

De la el se așteaptă a fi o alternativă pentru tratarea unei diversități de tulburări fiziologice.

4.3. Substanțele psihoactive

4.3.1. Clasificare

4.3.1.1. Substanțe psihoactive depresive (sedative) – au efect inhibitor, de calmare (alcool, barbiturice, tranchilizante ușoare).

Despre alcool se crede că e un stimulator, dar nu – are efecte inhibitoare, depresive. În cantități mici crește încrederea în sine, dă o stare de bine, euforică, mărește expresivitatea, expansivitatea afectivă, ridică tonusul. În doze mari produce contrariul.

4.3.1.2. Substanțe psihoactive narcotice (gaze, vapori, injectabile, din familia opioidelor, ex: eter) – diminuează sensibilitatea fizică și capacitatea de a răspunde la stimuli.

Stări produse: senzație de bine, reduc anxietatea, detașare, nu produc reacții agresive ca alcoolul.

4.3.1.3. Substanțe psihoactive stimulante – produc mărirea trezirii fiziologice, a stării de activitate (amfetamina, cocaina, nicotina, cofeina).

Amfetamina – crește încrederea în sine și scade oboseala.

Cocaina:

- la început, euforie, activism;
- fază de apatie (însoțită de tulburări respiratorii, circulatorii, nervoase - halucinații);
- la sfârșit, stare de somnolență.

Creează o mare dependență.

4.3.1.4. Substanțe psihoactive halucinogene/psihedelice – LSD, mescalina.

Produc modificări spectaculoase și profunde în funcționarea mintală (până la tulburări asemănătoare schizofreniei. Starea psihică obținută este o ”psihoză toxică”. Stanislav Grof a utilizat astfel de droguri în psihologia transpersonală.

4.3.1.5. Cannabis – marijuana, hașiș

Marijuana exacerbează percepție, dă o stare de bine și euforie.

Afectează:

- funcția reproductivă (scade testosteronul și spermatozoizii);
- sistemul nervos (schimbări în structura creierului);
- sistemul psihic (tulbură coordonarea motorie, atenția, memoria de scurtă durată, învățarea, procesele perceptiv);
- motivația (scade motivația).

Hașișul – euforie, exaltări ale simțului umorului și sensibilității, alterarea percepției timpului și spațiului.

În doze mari – crize de depersonalizare.

În doze mici, folosite îndelung – apatie, lene, instabilitate psihică cu iritabilitate, nebunie pentru subiecții fragili psihologic.

4.3.2. Probleme ridicate de folosirea drogurilor ca mijloc de obținere a SMC

Problema diferențelor interindividuale. În afară de cantitate și frecvența utilizării intervin diferențe interindividuale:

- la extraverți și isterici:
 - substanțele stimulatoare au influență redusă;
 - la substanțe depresive se reacționează marcant.
- la introverți sau distimici – reacție este inversă.

Problema modificării personalității în urma acțiunii drogurilor – păreri contradictorii.

Se zice că experimentarea unui drog lasă urme exact atât cât lasă un mic dejun cu pâine prăjită și gem (se zice că nici psihoterapia nu face altceva– lasă doar clientul să-și accepte propria personalitate).

Alte păreri susțin că și consumul ocazional și cel permanent lasă urme.

În ultimii ani s-a făcut o sinteză între chimio-terapie și psihoterapie și a apărut farmacopsihoterapia.

Problema folosirii drogurilor pentru controlul comportamentului uman și al mulțimii.

În scopuri antisociale este interzisă utilizarea drogurilor (smulgerea unor mărturisiri la interogatoriu – serul adevărului, spălare de creier, propagandă).

J. Joyce afirma ”Cea mai mare fericire a oamenilor ar fi descoperirea unui drog care să-i facă pe oameni rezistenți când sunt sub influența altui drog”- s-ar genera declinul uzului și abuzului de tot felul de medicamente/droguri.

Referințe bibliografice

ATKINSON, R.L., SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 240-257, 259-272;

GHEORGHIU, A., *Hipnoza – realitate și ficțiune*, Ed. Științifică, București, 1977, p.453-458;

GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației România de Main, 2007, p.75-85,105-142;

NEGOVAN, V, *Fundamentele psihologiei (introducere în psihologie)*. București, Credis, 2008, p.115-123; 124-129;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 290-307. 322-325.

TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHICULUI

Tipurile de abordare a psihicului s-au modificat în timp.

1. ABORDAREA PLANĂ, PE ORIZONTAL

1.1. Descriere și istoric

Este cea mai veche și provine de la asociaționiști, conexioniști și neoconexionism.

1.1.1. Asociaționismul clasic postula existența unor particule elementare, "atomi" care prin asociere generează viața psihică. Originea asociaționismului clasic se află în:

- filosofia lui Aristotel care și clasifică asociațiile (asociații prin asemănare, contrast, contiguitate în spațiu și timp);

- empirismul și senzualismul unor filosofi englezi și francezi (J. Locke, D. Hume, Condillac, Herbart).

David Hartley a fost primul părinte al asociaționismului – a făcut din repetiție principiul fundamental al tuturor asociațiilor (a deschis calea lui Pavlov spre reflexul condiționat).

James Mill a fost al doilea părinte al asociaționismului postulând 2 idei:

- senzația este singurul element primordial;
- asociația este singurul principiu de organizare a vieții psihice.

Exemple:

- imaginația = înlănțuire de imagini și idei;
- memoria = idei legate între ele prin legile asociației;
- emoțiile complexe = emoții simple asociate.

John Stuart Mill – a extins asociaționismul dincolo de limitele psihologiei făcându-l să devină unul din marile sisteme filosofice.

Psihologii care i-au urmat au:

- continuat linia asociaționistă;
- au adus elemente noi.

Exemplu: A. Bain – pe lângă asociații simple și asociații compuse (prin contiguitate și asemănare) introduce și asociațiile constructive prin care apar combinații noi.

1.1.2. Alte variante ale asociaționismului

Conexionismul – leagă un stimul de o reacție prin legea efectului și a exercițiului (Thorndike).

Neo-conexionismul – utilizează simularea pe calculator cu ajutorul unor rețele neuromimetice formate din noduri și conexiuni.

Ambele sunt variante recente ale asociaționismului.

1.2. Principiile abordării plane/pe orizontală

1.2.1. Principiul divizării psihicului în elemente componente.

1.2.2. Principiul identificării elementelor fundamentale (pentru unii sunt senzațiile, pentru alții sunt ideile – atomi psihici).

1.2.3. Principiul agregării și asociației atomilor mintali (ex: pentru cognitiști, nodurile rețelelor neuromimetice și conexiunile dintre ele care ascultă de regulile de învățare).

1.2.4. Principiul repetării asociațiilor atomilor mentali (prin repetiție asociațiile capătă tărie, se mențin și se reproduc cu ușurință).

1.2.5. Principiul indisociabilității asociațiilor (cu acest principiu se încearcă explicarea unor fenomene mai complexe).

1.2.6. Principiul complicării naturii asociațiilor.

1.2.7. Principiul multiplicării tipurilor de asociație.

Aceste principii au avut utilitate în psihologie:

- Wundt și Ebbinghaus au cercetat cu ajutorul lor senzațiile, memoria și deprinderile;

- Ribot a cercetat emoțiile și sentimentele;

- Pavlov și Skinner au descoperit cele 2 tipuri de condiționări.

Concluzie:

- asociaționismul își dorește o explicație științifică a vieții psihice, detașându-se de sub influența filosofiei și a explicației metafizice;

- depășește simpla descriere a fenomenelor, apropiindu-se de funcționalitatea lor, de mecanismele psihologice, de mecanismele neurologice;

- dar e o concepție ce se poate aplica cel mult fenomenelor simple, elementare.

Psihicul era divizat în funcții și facultăți indeductibile unele din altele. Viața psihică era o asociere sau concomitență a acestor capacități, procese, funcții psihice: atenție, memorie, afectivitate, inteligență, voință, gândire.

Atenție: aproape toate teoriile psihologice au făcut apel la asociații, ceea ce nu înseamnă că sunt asociaționiste (psihanaliza; pavlovismul; behavioriștii cu asociația S – R, ambele obiective; Jung cu asociațiile verbale).

1.3. Limitele acestei abordări constă în faptul că:

- asociația este considerată a fi centrală;

- asociația este susceptibilă să explice un număr mare de fenomene;

- se pun pe același plan fenomenele psihice, fără a face distincție calitativă între ele;

- este o viziune de tip mozaic care pierde din vedere organizarea internă (atomistă, simplistă).

2. ABORDAREA STRUCTURAL-DINAMICĂ

Ideea fundamentală este cea a diferenței calitative a componentelor și conținuturilor psihice și cea a dispunerii pe etaje (niveluri) ca la piramidă, între ele existând interacțiuni.

2.1. Descriere și istoric

În construirea acestei piramide au existat 3 perioade:

2.1.1. „Intuiții” din trecut:

- Leibnitz – vorbea despre ”percepții mici”;

- alții vorbeau despre ”percepții obscure” – ”senzații, idei sau mișcări care se întunecă prin obișnuință sau lipsă de atenție și pot chiar să dispară din conștient;

- Fechner – referindu-se la stimulii subliminali a surprins planul neconștientizat al vieții psihice;

- T. Brown – există elemente simple, dar proprietățile întregului nu se explică prin proprietățile părților;

- Stuard Mill – există 2 niveluri de organizare a psihicului:
 - elemental – cu elemente ireductibile unele la altele;
 - structural – cu elemente interrelaționate care au proprietăți noi și distincte de cele ale componentelor;

- intuiții din psihopatologie - atunci când sănătatea psihică este afectată, psihicul se dezagreghează și unele elemente ies de sub controlul conștiinței – apare o lume a inconștientului care poate fi analizată în cazuri patologice (idei fixe, automatisme, date din inconștient care se reactivează).

2.1.2. Fundamentarea și consolidarea acestei abordări

- P. Janet – distinge nivelul conștient și inconștient al psihismului;
- Freud – cu cele 2 topici ale sale;
- Ph. Learsch – cu teoria straturilor personalității.

2.1.3. Expansiunea în psihologia contemporană

Psihologia transpersonală a preluat aceste idei prin Ken Wilber care a construit un model al conștientului și unul al inconștientului.

Modelul conștiinței – 5 niveluri fiecare având un nivel diferit în ceea ce privește identitatea personală (de la identitatea supremă a conștiinței cosmice la identitatea asociată eului).

1. nivelul spiritului identic cu realitatea ultimă și absolută a universului, nivelul suptem de identitate a omului;

2. nivelul transpersonal este supra-individual (omul nu e conștient de identitatea cu universul, dar nici nu se confundă cu organismul individual);

3. nivelul existențial unde omul se identifică cu organismul său psihofiziologic. La acest nivel demarcație sine-altul, organism/mediu este clară. La acest nivel încep să se dezvolte gândirea, rațională și voința;

4. nivelul ego-ului unde identificarea se face nu cu nivelul organismului ci cu reprezentarea mentală a sa, adică cu propriul eu, cu imaginea de sine numită "persoană";

5. nivelul umbrei unde identificarea se face cu o imagine de sine sărăcită și inexactă;

Se observă cum sfera de identificare este din ce în ce mai restrânsă: univers – organism – psihic – persoană (parte a psihicului).

Modelul inconștientului – 5 tipuri de inconștient:

1. inconștientul fundament – structurile aflate în el sunt potențialități care pot deveni conștiente;

2. inconștientul arhaic – structuri primitive, simple, care nu provin din experiența personală, ci sunt moșteniri filogenetice comune;

3. inconștientul submergent – structuri cândva conștiente, refulate, evacuate din conștiință, pentru că nu mai sunt compatibile cu ea;

4. inconștientul pecete – structuri nerefulate, dar care au proprietatea de a refula (superego-ul lui Freud);

5. inconștientul emergent – structuri profunde existente de la origini și neieșite încă la suprafața inconștientului.

Fiecare nivel are o organizare psihică (o structură profundă și o structură de suprafață):

- structura profundă "constă în toate principiile limitative învățate, dar și în potențialitățile existente".

- structura de suprafață constă în manifestările particulare ale structurii profunde de care este constrânsă, dar în interiorul ei există libertatea de a selecta orice potențialitate.

Exemplul dat de autor este cel al unei clădiri cu 10 etaje:

- fiecare etaj este o structură profundă;

- obiectele aflate în fiecare etaj sunt structuri de suprafață.

Modificarea structurilor de suprafață = translație (modificarea sau deplasarea mobilelor la același etaj).

Modificarea structurilor profunde = transformare (mutarea mobilelor de la un etaj la altul).

Orice transformare înseamnă accederea la un nivel nou, cu propria structură profundă și în el se dezvoltă și operează noi structuri de suprafață.

Evoluția = o serie de transformări.

Wolman propune introducerea unui nivel între conștient și inconștient – protoconștientul care cuprinde fenomene care nu sunt integral nici conștiente, nici inconștiente (vise lucide, fenomene parapsihologice, meditația).

Concluzii: Aparatul psihic al lui Freud, structura personalității a lui Leach, spectrul conștiinței a lui Wilber au limite, dar atrag atenția asupra organizării interne a psihismului și a dinamicii dintre componentele sale.

2.2. Specificul abordării structural-dinamice.

Pentru că organizarea psihicului este structural-dinamică, ea se pretează la o abordare structural-dinamică.

2.2.1. Conceptul de "structură" (caracteristici). Există o mare varietate de definiții ale acestui concept după planul în care este utilizat (fizică, sociologie, economie, științe juridice, matematică, logică, biologie, lingvistică, filosofie). Conform Piaget, structura are 3 caracteristici

- *totalitate*, adică:

- este formată din elemente;

- elementele sunt subordonate legilor sistemului/întregului;

- întregul are proprietăți distincte de cele ale elementelor.

Cum se obține totalitatea? Există 3 modalități ce corespund a 3 atitudini epistemologice:

- prin asocierea elementelor (asociaționismul);

- prin emergența elementelor, întregul fiind anterior elementelor (gestaltismul);

- prin asocierea relațiilor dintre elemente, situație în care important nu mai este nici elementul, nici totalitatea, ci procesele de compoziție.

Acest ultim caz ridică problema dacă structurile sunt formate sau preformate. Avem 3 orientări care încearcă să răspundă la această întrebare:

- geneză fără structură (asociaționismul atomist);

- structură fără geneză (apriorism, transcendentalism);

- structuralismul trebuind să le depășească, introduce conceptul de transformare (structurile deci nu sunt forme statice, ci dinamice).

Structurile sunt întotdeauna și simultan:

- structurante (activitatea structurantă constă într-un sistem de transformări);

- structurate.

- *transformarea* = trecerea de la o structură la alta, structurile rămânând în sine distincte, necorelate (o structură poate intra cu titlu de substructură într-o structură mai largă, legile substructurilor conservându-se însă).

- *autoreglare* – asigură conservarea și o oarecare închidere a structurii (transformările din interior implică elemente ale aceleiași structuri, nedepășind frontierele sale – ceea ce este o limită a abordării).

Încercând să explice autoreglarea, Piaget trece spre viziunea sistemică (și când vorbește despre structură îi spune din când în când sistem, ex: structură = sistem de transformări).

Demersuri în abordarea structural-dinamică a psihicului. Există 2 tipuri de demersuri aparent opuse, dar de fapt complementare:

- surprinderea modului de organizare, articulare, ierarhizare a elementelor vieții psihice, la un moment dat (stări stabile, echilibrate, care se perpetuează și care asigură unitatea și persistența în timp a individului);

- surprinderea dinamicii evoluției, schimbării și a transformării de-a lungul timpului a organizării psihice.

În istoria psihologiei s-a pendulat de la un demers la altul, de la teorii structuraliste (psihologia formei) la teorii dinamiste (psihologia dezvoltării). În plus, în interiorul aceleiași orientări apar pendulări între abordarea structurală și abordarea dinamică (psihanaliza ortodoxă era dinamică, psihanaliza lui Lacan avantajează structura – inconștientul este structurat în limbaj).

Există tentative de reconciliere a dinamicii cu structura (Piaget în teoria despre dezvoltarea stadială a psihicului copilului).

Idee călăuzitoare în abordarea acestei problematice: ”cine se interesează de aspecte dinamice, nu poate să nu recurgă la o descripție structurală, el va desprinde stări temporar distincte, unde structuri diferite se integrează în altele; invers, structurile nu pot fi înțelese decât în lumina originii și dezvoltării lor” (Droz și Richelle).

2.3. Principiile abordării structural-dinamice

2.3.1. *Principiul structurării* – este vorba despre organizarea, etajarea, ierarhizarea elementelor componente ale vieții psihice, având ca urmare apariția unei totalități.

2.3.2. *Principiul interacțiunii și interdependenței* – elementele componente acționează unele asupra altora, producând schimbări în ele însele și în relațiile dintre ele.

2.3.3. *Principiul integrării elementelor în substructuri și a substructurilor în structuri complexe, fără a-și pierde propria identitate.*

2.3.4. *Principiul trecerii de la o structură la alta* - se face în urma modificării echilibrului forțelor din câmpul psihologic, structurile rămânând distincte.

2.3.5. *Principiul raportului de succesiune spațio-temporală, de coexistență exterioară, fără raporturi generice și evolutive.*

2.3.6. *Principiul legilor de structurare și de dinamică* – acesta asigură perpetuarea și dinamica structurilor (individul rămâne unitar și constant cu sine însuși perioade determinate de timp – perpetuarea; devine fluctuant în manifestările psiho-comportamentale, ne schimbăm în timp - dinamica).

Structura:

- prin stabilitate este factor de continuitate;

- prin dinamică este factor de progres;

- prin dezintegrare (structura nu este infinit de stabilă în timp)- moarte.

Limite ale abordării:

- închide prea mult psihicul în el însuși (ori, el este deschis spre exterior, cu care face schimburi, este influențat de exterior și exportă în exterior produsele sale);
- deschiderea spre exterior nu poate fi explicată prin această abordare.

3. ABORDAREA SISTEMICĂ

Când s-a constatat că psihicul este deschis spre exterior, abordarea structural-dinamică nu a mai fost suficientă.

Întrebări:

- psihicul poate fi considerat a fi un sistem?
- dacă da, care sunt caracteristicile sistemului psihic uman (SPU)?

3.1. Conceptul de sistem:

Definiție: Sistemul constă în mulțimea de elemente componente, în ansamblul relațiilor dintre aceste elemente structurate multinivelar și ierarhic și în constituirea unei integralități specifice, ireductibile la componente sau chiar la relațiile individuale dintre ele.

Sistemul cuprinde:

- *3 categorii de mărimi:*
 - mărimi de intrare – sistemul le primește din afară (asimilabile, neasimilabile, perturbatorii);
 - mărimi de stare – din interacțiunea mărimilor de intrare și a celor existente deja în sistem se creează o stare (diferențiată sau difuză);
 - mărimi de ieșire – produsele sistemului rezultate din funcționarea lui concretă.
- *relațiile dintre cele 3 categorii de mărimi* – sistemul este influențat de mărimile de intrare, care la rândul lor sunt influențate de mărimile de ieșire. Cea mai importantă relație este cea de FB – acțiunea mărimilor de ieșire asupra celor de intrare.
- *activitate/comportament* – modul în care sistemul interacționează cu mediul și care conduce la efecte atât asupra sistemului cât și al mediului;
- *organizarea* – ansamblul proprietăților sistemului;
- *structură* – aspecte ale organizării care rămân constante în timp;
- *subsisteme* – structuri și activități mai simple cu particularitățile menționate mai sus;
- *stări distincte ale sistemului la un moment dat.* Aici întâlnim:
 - parametrii de stare (starea la un moment dat) și putem obține un profil de stare (ex: vine pacienta la psihoterapeut și i se dă un psihodiagnostic);
 - parametrii de transformare (schimbări în sistem ca urmare a introducerii unor influențe) și putem obține astfel un profil fazic.
- *finalități proprii* – se referă la:
 - realizarea scopurilor;
 - menținerea homeostaziei;
 - trecerea la o formă mai bine organizată.

Indicatorii de finalitate se stabilesc sub formă de:

- valori ideale (maximale);
- valori medii.

Rezultă că orice sistem conține 3 subansambluri:

- subansamblul substanțial (numărul și natura elementelor constitutive) – anatomia sistemului;
- subansamblul structural (numărul și tipul relațiilor de interacțiune dintre elemente) – fiziologia sistemului;
- subansamblul funcțional (acțiunile sistemului ca urmare la solicitările mediului) – mecanismul de coechilibrare a sistemului la mediu.

3.2. Istoric

Premisele abordării sistemice a psihicului trebuie căutat în științe mai mult sau mai puțin apropiate de psihologie (biologie, filosofie, neuroștiințe, cibernetică) dar chiar și în interiorul psihologiei.

3.2.1. Premise dinafara psihologiei

Biologia – organismul = totalitate de organe și aparate interdependente unele față de celelalte, dar și față de mediu. Organismul a fost prototipul abordării sistemice și s-au utilizat mult timp analogii din biologia pentru a explica alte realități (organismul social - societatea).

Filosofia – psihologia, desprinzându-se din filosofie, a fost contaminată.

- Descartes – vorbea despre om ca despre o mașină vie;
- La Mettrie vorbea despre ”omul mașină”.

Fiziologia și neuroștiințele au avut influența cea mai mare:

P.K. Anohin – începând din 1935 vorbește despre aferență care va deveni un principiu al ciberneticii. El consideră 3 tipuri de aferență:

- aferență situațională (agenți exteriori care influențează pe om);
- aferență declanșatoare (stimuli care vin din interior și determină o manifestare a organismului);
- aferență inversă (informarea asupra rezultatelor unor acțiuni și care dă posibilitatea aprecierii gradului de reușită) – este analogul conexiunii inverse din cibernetică.

Teoria informației – a facilitat și ea construirea unei viziunii holiste asupra psihicului.

Cibernetica – ”știința controlului și comunicării la om și mașină” (Norbert Wiener). Lucrarea sa ”Cibernetica” este o lucrare comună (K. Lewin, M. Mead și alții).

Cibernetica propune concepte cu care pot fi înțelese cele mai diverse tipuri de mașini, inclusiv cele biologice și sociale. Introduce noțiuni de tipul:

- deviație și reglare;
- control;
- programare,
- conexiune inversă (FB) care poate fi de 2 feluri:
- FB(-) care anulează deviația de la normă;
- FB(+) care crește deviația.

Colaborând cu cibernetica, psihologii au surprins mai bine natura informațională a psihicului și caracterul său integratoriu, sistemic.

Teoria generală a sistemelor (Ludwig von Bertalanffy)

Accentul este pus pe sistem văzut ca orice ansamblu de elemente aflate într-o interacțiune ordonată (non-întâmplătoare). Esențială nu este natura elementelor ci natura relațiilor dintre ele. Sistemul și elementele sunt modificabile (relative) – ceea ce într-un cadrul de referință este element în altul poate fi sistem (indivd – grup – societate).

Exemplu:

- senzațiile, percepțiile, gândirea, memoria asociate formează subsistemul cognitiv;
- acest subsistem corelat cu subsistemul afectiv și cu cel motivațional formează sistemul de personalitate;
- personalitatea devine subsistem în sistemul social.

Deci elementul nu este ceva ultim ca la asociaționiști ci este ceva relativ.

Se vorbește despre un anumit tip de sistem – sistem deschis = sistem care lasă să pătrundă în el elemente (substanțiale, energetice, informaționale) care pot să-i modifice configurația internă. Relația sistem-ecosistem este cea care asigură viața sistemului.

3.2.2. Premise din interiorul psihologiei

Gestaltismul – care a subliniat rolul formei, a întregului în raport cu partea. Apare în germene ideea de interacțiune a psihicului cu mediul înconjurător și caracterul deschis spre exterior al psihicului.

Structuralismul psihologic – structura vizează:

- organizarea, ordonarea de elemente într-un sistem de raporturi care formează o totalitate organică (nu există element separat, ci este în funcție de un tot, prin care capătă semnificație);

- sistemul de corelație care capătă o semnificație (conținuturi variate pot fi purtătoare a aceluiași sens sau 2 componente pot părea identice, dar au sensuri diferite dacă le raportăm la un tot.)

Odobleja. Înaintea lui Wiener și Bertalanffy, Odobleja (1902-1978) a atras atenția asupra caracterului de sistem al psihicului în lucrarea Psihologia consonantistă – consonantist = tendința sistemului spre o stare de organizare internă și spre una de echilibrare cu mediul înconjurător. Este o acțiune cu caracter reglator între elementele interne ale sistemului și între sistem și alte sisteme exterioare.

Între verigile de ”intrare” (așa le-a numit Odobleja) și verigile de ”ieșire” din sistem apare o reacție de tip circular care este conexiunea inversă, văzută de el ca lege universală, pe care încearcă să o găsească în fenomene fizice, psihice, sociale, morale. Este primul care definește psihicul ca sistem. Conexiunea inversă este denumită de el ”legătură reversibilă” sau ”cerc vicios” :

„Afectivitatea este un cerc vicios subordonat direct marelui cerc vicios – viața. Cunoașterea este un mic cerc vicios subordonat nemijlocit afectivității și prin intermediul ei vieții”. (Viața este cel mai dur profesor – întâi dai examen și apoi îți ține prelegerea prin FB.). Aici sunt surprinse de Odobleja:

- relații de reversibilitate;
- subordonarea componentelor unele în raport cu altele;
- ierarhizarea.

M. Ralea a realizat într-un studiu al său o schiță a sistemului psihic.

C. Bălăceanu-Stolnici și Ed. Niculau au contribuit la abordarea sistemică a psihicului.

3.3. Principii

3.3.1. *Principiul globalității* – cere ca fiecare componentă să se raporteze la întreg și la fiecare dintre celelalte componente.

3.3.2. *Principiul contextualității* – cere să se ia în considerație contextul concret în care se desfășoară un comportament al sistemului.

3.3.3. *Principiul cauzalității* – cere descoperirea cauzelor comportamentului, conduitelor.

3.3.4. *Principiul ameliorării* – cere ameliorări ale activității.

3.3.5. *Principiul valorii* – cere ca analizele psihologice să se facă în termeni evaluativi, de eficiență.

3.4. Sistemul psihic uman

3.4.1. *Definiție*: Sistem energetic-informațional hipercomplex, reprezentând cele mai înalte și perfecționate mecanisme de autoorganizare și autoreglaj, dotat cu dispozitive selective, antiredundante și cu modalități proprii de autodeterminare, antialeatorii (Paul Popescu-Neveanu). Altă definiție: "Un ansamblu autoreglabil de stări și procese structurate pe baza principiilor semnalizării, reflectării și simbolizării și coechilibrate prin intermediul unor operatori specifici de comparare, clasificare, opunere, serie spațio-temporală, generalizare" (Golu, Dicu).

3.4.2. Caracteristicile SPU

3.4.2.1. Caracter informațional-energizant

Caracterul informațional derivă din natura informațională a psihicului. El trăiește într-un univers al informațiilor, este bombardat de ele și și-a dezvoltat mecanisme ca să stăpânească și să utilizeze aceste informații (recepție, stocare, prelucrare, interpretare, combinare, valorificare). Importantă nu este atât informația ci modul în care se operează cu – mai corect este vorba despre caracterul informațional-operațional al SPU.

Caracterul energizant derivă din faptul că în funcționarea SPU importante sunt stările:

- generalizate, permanente de încărcare tensional-emoțională, de distribuție și consum, de focalizare pe anumite aspecte;
- tranzitorii.

Nu conținutul stărilor este important ci modul de utilizare corectă a lor – de aici natura stimulator-energizantă a SPU.

SPU are stări și procese cu diferite grade de organizare și structurare, care le diferențiază calitativ, acordându-le o notă de valoare – transpar aspecte axiologice ale SPU.

Concluzie: SPU este informațional-operațional, stimulator-energizant și axiologic.

3.4.2.2. Caracter interactiv și interacțional

Elementele sistemului nu există în sine, rupte unele de altele, ci își capătă sensul în procesul interacțiunii. Acest lucru este demonstrat de faptul că nivelul de dezvoltare a unei părți a sistemului este dependent de nivelul de dezvoltare al alteia:

Exemplul 1: dacă nu se dezvoltă gândirea, nu se poate vorbi despre observație (percepție cu scop, organizată, planificată mental) sau despre memorare logică;

Exemplul 2: dacă nu este dezvoltată voința nu avem formele voluntare ale diferitelor procese psihice (atenție voluntară, memorare voluntară).

Aceleași aspecte apar și în destructurarea/perturbarea unei părți a sistemului care perturbă alte părți sau chiar întreg SPU:

Exemplu: agnoziile (perturbări ale procesului cunoașterii), amnezii, abulii (alterarea voinței au consecințe asupra personalității).

Caracterul interactiv este evidențiat și de relațiile compensatorii dintre elemente: chiar dacă unele părți sunt mai puțin dezvoltate sau lipsesc, sistemul poate acționa ca un întreg datorită compensării (compensare = preluarea funcțiilor părților care lipsesc sau sunt insuficient dezvoltate, de alte părți mult mai dezvoltate).

3.4.2.3. Caracter ambilateral orientat

Numai orientarea dublă îi asigură SPU normalitatea, deoarece asimilarea informațiilor vine din:

- exterior – întreruperea sa duce la autism și onirism;
- interior – desprinderea de sine conduce spre o lume iluzorie, lipsită de constanță

și utilitate.

3.4.2.4. *Caracter evolutiv*

Interacționarea proceselor de creștere, maturizare, dezvoltare, integrare, învățare, duc la consolidarea unor structuri psihocomportamentale din ce în ce mai evolute (ex: când se formează gândirea logică, abstractă, pe bază de judecată și raționament, toate celelalte funcții psihice sunt ridicate la un nivel superior). Caracterul evolutiv presupune succesiunea unor faze de organizare – dezorganizare, fiecare dintre ele putând fi premisa sau impulsul celeilalte.

Deci SPU trece de la :

- insuficientă organizare, nediferențiere, nespecializare spre
- forme complexe de organizare, diferențiere, specializare.

3.4.2.5. *Sistem cu ierarhizare funcțională și valorică*

Este vorba despre nivelele conștient, subconștient, inconștient, iar ierarhizare întâlnim și în interiorul lor: Exemplu: conștientul:

- maximă acuitate – stare de veghe;
- acuitate moderată – ațipire;
- acuitate slăbită – boală, febră;
- acuitate abolită – comă.

Trecerea de la un nivel la altul constituie dinamica normală a sistemului. Fixarea într-un nivel duce la perturbarea sistemului.

3.4.2.6. *Caracter antientropic și antiredundant*

Această caracteristică favorizează procesele de organizare și încearcă să diminueze elementele perturbatoare. Exemplu: prin mecanisme de selecție, uitare, transfer sunt eliminate:

- informații de prisos;
- cele care și-au pierdut utilitatea;
- cele care dezorganizează sistemul.

Totuși, conservăm informații care astăzi nu mai sunt utile dar mâine s-ar putea să fie deci, SPU nu este total antiredundant

Nu trebuie să se înțeleagă că nu ar exista și momente de dezorganizare. Momente de dezorganizare există și nu sunt destructive ci creează condiții favorabile începerii unui nou proces (apar evidente în creație, învățare, rezolvare de probleme; ex: uneori o învățare presupune o dezvățare și apoi o învățare).

3.4.2.7. *Caracter adaptativ, cu funcție de reglare și autoreglare*

Acesta se formează în urma influențelor exterioare, dar participă și SPU la propria formare, cu propriul său activism (ex: însușirile care se reflectă nu țin atât de tăria lor, ci de scopurile sau dorințele subiectului, chiar până la percepții deformate).

Funcția autoreglatorie se exprimă prin:

- autoimpunere;
- autoafirmare;
- autoeducație.

3.5. Clasificarea componentelor SPU.

În ceea ce privește elementele componente ale SPU există 2 clasificări: cea tradițională și cea actuală

3.5.1. Clasificarea tradițională împarte fenomenele psihice în:

- procese psihice – modalități ale conduitei cu o desfășurare discursivă, specializată asupra aspectelor conținutului informațional, al formei ideal-subiective de realizare și al mecanismelor operaționale;
- activități psihice – prin ele se raportează omul la realitate (operații, activități, mișcări pentru realizarea unui scop);
- însușiri psihice – provin din sintetizarea și generalizarea unor particularități și activități psihice sub forma unor configurații stabile;
- categoria conduitelor perturbatoare/facilitatoare ale proceselor, activităților și însușirilor psihice.

Clasificarea tradițională

Fenomene psihice	Procese psihice	- cognitive	- senzoriale	- senzații - percepții -reprezentări
			- logice	-gândire - memorie -imaginație
		- afective (emoții, sentimente, pasiuni)		
		- volitive (voința)		
	Activități psihice	- joc - învățare - muncă -creație		
	Condiții care stimulează/facilitează sau perturbă procesele, activitățile și însușirile psihice			
	Însușiri psihice	- temperament - aptitudini - caracter - inteligență - creativitate		

Procesele sunt componente ale activităților și transpar în însușirile psihice.

Activitatea este cadrul în care se dezvoltă procesele și însușirile psihice.

Critica acestei clasificări:

- procesele sunt prea dinamice;
- însușirile sunt prea stabile.

3.5.2 Clasificarea actuală

Clasificarea actuală

Mecanisme psihice	Informațional-operazionale	- de prelucrare primară a informației	- senzații - percepții - reprezentări
		- de prelucrare secundară a informației	- gândire - memorie - imaginație
	Stimulator-energizante	- motivație - afectivitate	
	Reglatoare	- limbaj - comunicare - atenție - voință	
	Integratoare	(personalitatea)	

Este reluată clasificarea tradițională, dar se deplasează accentul asupra laturii instrumental-dinamice.

3.6. Limite

- accentul pe organizare și subestimarea autoorganizării;
- exagerarea totalității, integralității și deconsiderarea locului și rolului elementelor;
- ipostaziaza ordinea și echilibrul neglijând dezordinea și dezechilibrul.

4. ABORDAREA SINERGETICĂ (din greacă: sin = împreună; ergon = acțiune)

Această abordare completează aceste lipsuri ale abordării sistemice.

4.1. Istoric

A apărut în fizica lui Herman Haeken (specialist în lasere) care vorbește despre autoreglarea sistemului. Alții vorbeau despre dezechilibre care pot deveni surse de ordine.

Ilya Prigogine (1971, premiul Nobel în 1977) vorbește despre "zona departe de echilibru" care implică disipație, dezechilibru, putând deveni sursă de ordine.

Rene Thom – în teoria catastrofelor vorbește despre fenomene catastrofice care au o comportare stabil neliniară, ceea ce duce la schimbarea opticii tradiționale asupra sistemului.

Definiția sinergeticii ca știință: ea studiază "autoorganizarea și autostructurarea sistemelor indiferent de natura lor (fizic, chimic, biologic, social) pe baza conlucrării, cooperării organice a componentelor și subsistemelor constitutive".

Sinergetica abordează următoarele probleme:

- autoorganizarea (prin cooperarea sincronă a elementelor);
- comportarea sistemelor aflate departe de echilibru;
- "tranzițiile de fază" spectaculoase când sistemul depășește un prag critic;
- apariția ordinii de haos;
- problema haoticității generatoare de ordine.

Cele mai semnificative achiziții conceptuale și ideatice în acest sens:

- interpretarea sistemelor în stil neclasic – sistemele au o proprietate în plus, sinergia, dar o sinergie eficientă (nu doar o creștere cantitativă a numărului de elemente, ci o creștere mai ales calitativă);

- regândirea dialecticii ordine/dezordine, echilibru/dezechilibru (dezordinea și dezechilibrul nu sunt în totalitate distructive, ci pot fi și constructive, chiar creatoare). Ordine/dezordine nu sunt opuse, ci complementare (avem ordini disfuncționale și dezordini funcționale);

- trecerea de la organizare la autoorganizare ca principiu al dezvoltării (organizarea asigură: echilibru, reglare, autoreglare; autoorganizarea asigură tranziția de la echilibru la dezechilibru ordonat, evitând echilibrul stabil care poate duce la degenerarea sistemului). Efectul de autoreglare asigură creșterea gradului de autonomie, libertate și creație a sistemului.

Sinergetica afirmă că nu este vorba despre orice tip de autoreglare ci despre autoreglarea optimă care poate fi controlată și calculată.

Autoreglarea este specifică structurilor vii și este străină automatelor artificiale.

- revalorizarea elementului care lucrează în slujba întregului;
- redimensionarea locului și rolului interacțiunii în funcționarea sistemelor sinergetice, care este îndreptată întotdeauna spre o țintă;

- propunerea unui nou tip de determinism non-liniar, multivariabil opus celui de cauzalitate univoc-liniară.

În psihologie, viziunea sinergetică a fost intuită de mult. S-au apropiat de abordarea sinergetică:

- Dewey – omul = șir continuu de dezechilibrări și reechilibrări; experiența = ”mișcarea echilibrului neechilibrat al lucrurilor”

- Kurt Lewin – ”echilibrul cvasistaționar al psihismului” ca moment esențial în progres spre un alt echilibru cvasistaționar, superior;

- G. Allport – personalitate = sistem deschis bazat pe o continuă organizare;

- J. Piaget – ”organizări organizatoare”;

- G. Zapan a fundamentat: teoria factorilor de progres în învățare, taxiologia (știința organizării activității umane), cibernetica activității umane, o teorie a sistemelor calitative, toate într-o viziune apropiată de cea sinergetică.

4.2. Principii

4.2.1. *Principiul instabilității dinamice* – explică trecerea de la un stadiu la altul în dezvoltarea psihică;

4.2.2. *Principiul dezechilibrului creator* – explică mecanismul intern al dezvoltării psihice prin complementaritatea dintre cooperare și rivalitate care creează în psihic tensiuni dinamizatoare.

4.2.3. *Principiul interacțiunii* – în sinergetică interacțiunea se bazează pe cooperare și rivalitate sincronă a elementelor:

- elementele acționează unele prin altele și nu unele după altele;

- există interacțiuni nu doar între elemente ci și între interacțiuni = ”interacțiunea interacțiunilor”.

4.2.4. *Principiul procesualității* – afirmă că importantă nu este arhitectura sistemului ci mecanismele:

- echilibrări și dezechilibrări;

- rupturi și refaceri;
- ordine și dezordine;
- determinare și haos.

Toate acestea conduc spre arhitectură.

4.2.5. *Principiul autoorganizării optime și eficiente* – acest principiu explică:

- calitățile și efectele unui sistem sinergetic;
- relațiile dintre el și alte sisteme.

Abordarea sistemică și cea sinergetică trebuie privite în complementaritate.

Referințe bibliografice

ZLATE, M., Introducere în psihologie, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 333-336, 337-350; 353-370, 372-375;

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 71-81

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ

În elaborarea unui proiect de cercetare se nasc întrebări precum:

- ce problemă se studiază?
- la ce metode se recurge?
- cum se vor prelucra și interpreta rezultatele?
- care este finalitatea cercetării?

1. PROBLEME GENERALE ALE CERCETĂRII PSIHOLOGICE

Este vorba despre tipurile de cercetare și despre strategiile de cercetare.

1.1. Tipuri de cercetare psihologică

1.1.1. *Axe*. Tipurile de cercetare psihologică se pot clasifica după 3 axe polare (Drent).

1.1.1.1. *Teoretic/fundamental vs. aplicativ*. Diferența este dată de motivația cercetătorului și de originea problemei cercetare. Este vorba despre:

- curiozitate științifică sau problemă nerezolvată încă sau incomplet rezolvată – cercetarea teoretică este orientată spre concluzii;
- problema este de ordin practic-aplicativ – este orientată spre decizii, măsuri practice.

1.1.1.2. *Monodisciplinar vs. multidisciplinar*

- monodisciplinar – se realizează în limitele unei singure discipline;
- pluridisciplinar – problema este complexă și poate fi studiată din perspectiva mai multor științe.

1.1.1.3. *General – individual*

- cercetarea este generalizată și generalizabilă – urmărește descoperirea unor legi, relații generale cu scopul descoperirii și generalizării unor legi comportamentale;
- cercetarea este individualizată – se axează pe situații, persoane, fenomene individualizate și urmărește soluționarea unei situații particulare.

1.1.2. *Comentarii*:

Cercetarea teoretică și cea aplicativă sunt opuse? Nu. Nu există nici o diferență între ele:

- se aplică aceleași reguli și norme;
- ambele pot conduc la judecăți și legi generalizabile;
- o cercetare poate fi motivată de ambele intenții în același timp.

Între ele există o simbioză:

- cercetarea teoretică poate conduce spre rezolvarea unor cazuri particulare/aplicative;
- cercetarea aplicativă poate conduce spre progresul părții teoretice a științei.

Cercetarea monodisciplinară/ pluridisciplinară. Apare un paradox: O știință devine cu atât mai puternică cu cât își definește și își delimitează mai bine propria identitate (se închide în ea), dar ea slăbește dacă nu își depășește propria identitate (dacă nu se deschide). Până la un punct închiderea este benefică, dar apoi poate fi fatală. Apoi:

- unele probleme pot fi soluționate de psihologie, ea singură;
- altele (cum ar fi cele psihosociale) presupun introducerea unor perspective diverse.

Investigarea unui singur caz poate fi considerată cercetare științifică? Răspunsul este ambivalent (și da și nu).

- nu, dacă se urmărește generalizarea de ipoteze sau validarea unei interpretări;

- da, dacă scopul este:
 - îmbunătățirea unei situații particulare – intră în funcțiune criteriul adevărului;
 - ajutarea unui individ să-și depășească o problemă – intră în funcțiune criteriul utilității.

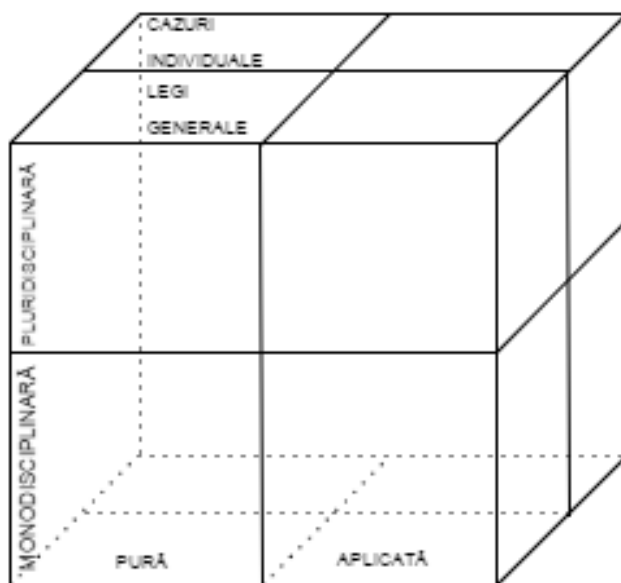
Investigarea unui singur caz apare în:

- studiu de caz;
- autoexperiment;
- experiment cu un singur subiect.

Aspectele menționate atenuează opinia inițială că investigarea unui singur caz nu ar fi științifică.

1.1.3. *Cubul cunoașterii*. Este cubul formelor de cercetare psihologică – este format din 8 cubulețe care arată că mai există alte 8 tipuri de cercetare, rezultate din combinarea polilor celor 3 axe. Apar astfel cercetări de tipul:

- PML – pură, monodisciplinară, bazată pe legi;
- PMI - pură, monodisciplinară, bazată pe cazuri;
- PPL – pură, pluridisciplinară, bazată pe legi;
- PPI - pură, pluridisciplinară, bazată pe cazuri;
- AML – aplicativă, monodisciplinară, bazată pe legi;
- AMI – aplicativă, monodisciplinară, bazată pe cazuri;
- APL – aplicativă, pluridisciplinară , bazată pe legi;
- API - aplicativă, pluridisciplinară, bazată pe cazuri.

Unele tipuri de cercetare sunt opuse (PML/API, PMI/APL, PPL/AMI, PPI/AML).

La unele este comună o singură dimensiune (PML/PPI, PML/AMI, PMI/AML).

La altele sunt comune 2 dimensiuni (PML/PMI, PMI/PPI).

În cercetare important este să știm în ce căsuță suntem.

Exemplu:

- cercetarea senzațiilor cu metode psihologice pentru a găsi legile lor – PML; dacă vrem ca pe baza legilor să se amelioreze activitate umană – AML;

- Ebbinghaus în experimentele sale asupra memoriei cu liste de silabe – PMI; când a generalizat reacțiile le uitare – PML.

Concluzii:

- există o mai mare probabilitate de cuplare a unor tipuri de cercetare decât a altora (ex: cercetarea pură accentuează monodisciplinaritatea, cercetarea aplicată, prin complexitatea ei și orientarea problematicii, favorizează abordarea interdisciplinară).

- tipurile de cercetare sunt complementare unele altora, fie se convertesc unele în altele (nu există tipuri distincte și exclusiviste, ci doar mixturi, simbioze).

- în ciuda interdependenței, nu-și pierde specificitatea și identitatea (pot fi recunoscute în orice cercetare).

- esențială este echilibrarea tipurilor de cercetare pentru a atinge cât mai multe obiective (ex: o cercetare pură, fără finalitate, utilitate socială – nu este foarte bună, la fel ca o cercetare aplicativă, fără suport teoretic).

K. Lewin spunea: ”cea mai bună practică este o teorie bună”. Parafrazând: ”cea mai bună teorie este cea care se aplică în practică”.

1.2. Strategii de cercetare psihologică. Strategie = plan de acțiune ordonat în vederea atingerii unui scop. Strategiile de cercetare psihologică mai frecvent utilizate sunt:

1.2.1. Strategia cercetării genetice – studiază geneza și evoluția fenomenelor psihice și comportamentale în plan filogenetic și ontogenetic. Se practică în psihologia copilului (unii psihologi au lucrat chiar pe copiii lor, înregistrând în fiecare zi conduitele acestora).

1.2.2. Strategia cercetării comparate – evidențierea deosebirilor între diferite etape evolutive ale psihicului comparând:

- psihologia umană – psihologia animală;
- psihologia copilului – psihologia adultului;
- manifestări psiho-comportamentale dintr-o cultură cu cele dintr-o altă cultură.

Exemplu: Kellogg și-a crescut și educat timp de 9 luni, în condiții riguros identice, copilul și un pui de cimpanzeu.

1.2.3. Strategia cercetării psihopatologice – studiul tulburărilor funcțiilor psihice și ale comportamentului cu scopul precizării și completării legilor de organizare și manifestare a vieții normale (ex: școala de psihopatologie franceză).

1.2.4. Strategia cercetării longitudinale – urmărirea aceluiași individ în mai multe etape ale vieții sale. Se numesc și cercetări diacronice.

Exemplu: Mc. Graw și Dewey au urmărit 2 ani 60 de copii gemeni.

1.2.5. Strategia cercetării transversale – se studiază subiecți aflați la diferite niveluri de dezvoltare. Se numesc și sincronice.

1.2.6. Strategia cercetării de teren - se face în viața reală, subiecții sunt anonimi, se urmărește cum reacționează la situații aparent normale, în realitate înscenate (de multe ori se utilizează complici). Ridică probleme deontologice: ai voie să observi, fără ca cel observat să știe?

1.2.7. Strategia cercetării-acțiune – ea îmbină:

- observația;
- experimentul;
- intenția de ameliorare a comportamentului, acțiunilor. Scopul este adus la cunoștința subiectului

Exemplu: psihologul se duce la profesor și propune căi de ameliorare a activității acestuia (scop practic). Dar, va putea psihologul să-și țină promisiunea? Dacă va aduce soluții nesemnificative sau nefaste?

Ultimele 2 strategii ridică probleme etice. Primele 2 sunt considerate metode de investigație ”curate”.

2. PROCESUALITATEA CERCETĂRII PSIHOLOGICE

În cercetare se parcurg riguros câteva cicluri:

- ciclul preparator (anticipativ) – se pregătește cercetarea de la stabilirea problemei de cercetare până la stabilirea instrumentelor de cercetare;
- ciclul productiv – aplicarea instrumentelor, recoltarea și prelucrarea datelor (el produce date, idei, concluzii);
- ciclul final – finalizarea cercetării sau reluarea ei.

Demersurile din cadrul acestor cicluri se înlanțuie unele de altele, chiar dacă nu rigid și ireversibil.

2.1. Ciclul preparatoriu cuprinde următoarele demersuri:

2.1.1. Delimitarea –domeniului, temei și problemei, de cercetare. Cercetătorul experimentat merge direct la temă. Studenții care trebuie să facă o lucrare de licență trebuie să stabilească întâi domeniul, apoi tema, apoi problema.

Exemplu:

- din domeniile psihologiei (școlare, organizațională, clinică, socială) – se optează pentru psihologia organizațională;

- se constată că sunt multe teme (conducere, decizie, satisfacție în muncă, motivație, recrutare personal, stres ocupațional) – se oprește la leadership;

- dar tematica leadership-ului este vastă (dificultăți de conducere, tip de leadership, stil de conducere);

- ca atare, trebuie să stabilească o problemă – se oprește la stiluri de conducere și eficiența lor. Problema este semnul de întrebare, ceea ce vrea studentul să afle, lacuna cognitivă.

În psihologie problema nu se referă numai la:

- aspecte teoretice sau practice, necunoscute, neinvestigate, ci și la
- aspecte cunoscute, mult investigate și teoretizate, dar insuficient sau necorespunzător abordate (nevrozele sunt cauzate doar de impulsii inconștiente - Freud);

- idei și concepte sau teorii controversate.

Deci, problema:

- începe cu necunoscutul;

- continuă cu cunoscutul la diferite grade de corectitudine, profunzime, completitudine;

- termină cu contradictoriul și controversatul.

2.1.2. Informare și documentare

Se pot obține informații din orice sursă:

- publicații (articole, cărți, documente cu difuzare restrânsă – teze de doctorat, rapoarte de cercetare);

- comunicări științifice;

- discuții cu alți cercetători.

Scopul informării și documentării este să se cunoască:

- stadiul atins în abordarea problemei;

- punctele tari/slabe ale teoriilor deja existente;

- dezacordurile dintre cercetători.

Toate acestea pot sugera o mulțime de idei pentru cercetare.

2.1.3. Specificarea obiectivelor și scopurilor. Acestea pot fi:

- generale (cu caracter teoretic sau metodologic) – formularea unui punct de vedere, a unei teorii, corectarea unor explicații date de un alt cercetător, sintetizarea unor concepte, conceperea de noi instrumente de lucru;

- aplicative (cu caracter ameliorativ) – se pot propune programe de intervenție (psihologie educațională, psihologie organizațională, psihoterapie).

Obiectivele justifică cercetarea, care nu are un scop în sine, ci este subordonată:

- avansării cunoașterii științifice;

- optimizării omului și acțiunilor sale.

2.1.4. Formularea ipotezei și a variabilelor – este cel mai important demers. Ipotezele și variabilele direcționează întreaga cercetare.

Cel mai frecvent ipotezele apar ca niște judecăți ipotetice sau răspunsuri condiționale și iau forma ”dacă – atunci” (ex: Dacă empatia afectivă a femeilor este semnificativ mai dezvoltată decât cea a bărbaților, atunci empatia afectivă este o dimensiune relaționată cu genul).

Ipoteza trebuie să fie:

- clară, în termeni de comportamente observabile;
- să poată fi verificată în design-ul experimental propus.

2.1.5. Definitivarea metodelor, procedeeelor, tehnicilor de investigație.

În unele situații metodele sunt deja elaborate și disponibile. Selecția lor nu se face însă întâmplător ci după următoarele criterii:

- concepția teoretică în care se lucrează obligă la anumite metode (în psihanaliză se utilizează teste proiective; în behaviorism se utilizează teste obiective);
- obiectivele și ipotezele sunt cele care sugerează metoda cea mai bună (ex: dacă se urmărește constatarea superiorității unei practici psihoterapeutice, este obligatoriu să se facă un experiment cu pre-test și posttest, între ele plasându-se intervenția psihoterapeutică).
- dacă nu s-a făcut încă mai este necesară:
- adaptarea (doar traducerea și transferarea în altă cultură nu sunt suficiente);
- etalonarea (stabilirea unor unități de măsură după care sunt raportate performanțele subiecților; ex: un scor la un test de inteligență emoțională în cultura A se plasează în categoria ”bun”, același scor în cultura B să se plaseze în categoria ”mediu spre slab”).

În alte situații trebuie elaborate și construite metode noi. În aceste situații ele trebuie să fie valide (validitate de construct, conținut, criteriu).

2.1.6. Alegerea domeniului de aplicare al metodelor (subiecții). Subiecții se aleg după:

- natura problemei studiate (o comparație de gen se aplică de femei și bărbați în număr egal);
- reprezentativitatea lor în raport cu o anumită populație (o cercetare asupra soldatului american s-a făcut pe o populație de 8 milioane de soldați).

Ciclul preparatoriu este un ciclu iterativ adică poate fi repetat până se capătă convingerea că este riguros fundamentat, se pot schimba ipotezele, instrumentele de cercetare.

Din momentul aplicării probelor și al recoltării primelor date, nu mai este voie să se schimbe ipotezele și fundamentarea psihologică, chiar dacă datele invalidează ipotezele – invalidarea lor este prilej de declanșare a unui nou ciclu de cercetare.

2.2. Ciclul productiv

2.2.1. Aplicarea metodelor și recoltarea datelor se efectuează:

- în laborator;
- în condiții naturale;

Atenție: relația cercetător-subiect poate influența rezultatele (ex: dimensiunea simpatie/antipatie

- în anchetele pe bază de chestionar sunt utilizați mai mulți operatori care pot fi mai mult sau mai puțin simpatici; pretestul este aplicat de un cercetător simpat, posttestul, de unul antipatic).

2.2.2. Prelucrarea datelor. În această fază se efectuează 2 acțiuni:

- analiza - se stabilește gradul de confirmare/infirmare al ipotezelor. Analiza poate fi cantitativă (statistică) sau calitativă.
- interpretarea datelor – presupune explicarea faptelor.

Cel mai simplu este atunci când s-a confirmat complet ipoteza pentru că faptul anticipat cu tot ce ține de explicarea lui s-a confirmat.

Cele mai dificile cazuri sunt atunci când:

- ipoteza este confirmată parțial (apar întrebări neprevăzute – se propune o cercetare în care să se confirme total);

- ipoteză este infirmată – echivalează cu negarea demersurilor (erori metodologice sau o teorie inexactă de la care s-a pornit).

2.2.3. *Formularea concluziilor.* Concluziile sunt exprimări sintetice care rezumă rezultatele. Ele relevă gradul de originalitate al cercetării:

- idei noi (care le depășesc sau le continuă pe cele deja cunoscute);
- idei vechi, confirmate sau întărite.

2.2.4. *Validarea concluziilor în vederea generalizării lor.* Se referă la extinderea rezultatelor asupra altor subiecți decât cei din cercetare. Se pot pune întrebări de tipul:

- este singura concluzie care se poate extrage sau pot fi și altele?
- la cine se pot generaliza datele?

Validitatea ecologică respinge concluziile reieșite din situații excepționale.

2.3. Ciclu final

2.3.1. *Comunicarea/publicarea rezultatelor/concluziilor* se referă la procesul de difuzare, diseminare a rezultatelor cercetării.

2.3.2. *Reluarea întregului ciclu:*

- pentru unii cercetători diseminarea este faza finală;
- pentru alți cercetători este punct de pornire pentru un alt ciclu, care provine din:
 - impus interior (nevoia de a aprofunda problematica, apariția altor idei care în cercetarea efectuată nu au putu fi testate);
 - impuls exterior (critici, puncte de vedere neconcordante, oținerea unor teste care până în acel moment erau inaccesibile).

3. "PERICOLE" ȘI "CAPCANE" ÎN CERCETARE

Skinner a formulat câteva atitudini de cercetare pentru buna desfășurare a acesteia:

- precizie;
- obiectivitate;
- empirism;
- determinism;
- economie;
- îndoială.

În ciuda respectării acestora, pot apărea "pericole" sau "capcane". Cele mai frecvente apar la:

- alegerea subiecților;
- aplicarea metodelor;
- formularea concluziilor;
- validarea concluziilor.

3.1. Alegerea subiecților

În alegerea subiecților demersurile nu sunt întotdeauna uniforme și standardizate pentru că:

- nu se aplică riguros aceiași listă de criterii (se selectează subiecți anxioși, dar nu se verifică la fiecare caz dacă subiectul chiar este anxios);
- se lucrează cu mai multe grupuri de subiecți care nu sunt echivalente.

Remedii:

- constituirea grupurilor după o variabilă sau un număr redus de variabile;
- randomizarea (egalizarea valorilor medii a factorilor liberi din diferite grupuri echilibrându-se astfel grupurile experimentale).

3.2. Aplicarea metodelor

Fiecare metodă dă posibilitatea recoltării numai a unor rezultate – interpretarea rezultatelor prin aplicarea unei singure metode nu este nici adevărată, nici falsă, nici realistă nici non-realistă, ci incompletă (dacă se mai aplică o metodă este posibil ca toată construcția să se clatine).

Remediu – utilizarea mai multor metode.

3.3. Așteptările cercetătorului sau "autoprofeția care se împlinește"

Cercetătorul așteaptă ca ipotezele să fie confirmate (un cercetător care așteaptă rezultate pozitive se comportă, fără să vrea – cuvinte, mimică, gestică, privire – altfel decât un cercetător ce se așteaptă la rezultate negative). Astfel exteriorizată, așteptarea va exercita presiune asupra subiecților.

Remediu – tehnica "dublu-orb" (nici experimentatorul și nici subiecții nu știu cine a fost repartizat în grupul experimental și în cel de control). Această tehnică nu trebuie confundată cu tehnica "simplu-orb" (experimentatorul știe care sunt subiecții din fiecare grup, dar subiecții nu știu din ce grup fac parte).

3.4. Așteptările subiecților sau "caracteristicile cerute"

Subiecții își vor elabora propriile așteptări și vor avea comportamentele pe care cred ei că le așteaptă experimentatorul. Astfel de subiecți sunt numiți "subiecți buni". Ei vor căuta indicii (numite "caracteristici cerute") despre ce anume se așteaptă de la ei. Pe baza acestor idei preconceptuate își vor falsifica răspunsurile (ca să lase o impresie bună despre ei).

Remedii:

- ascunderea adevăratului scop al cercetării;
- utilizarea anonimului subiecților.

3.5. Administrarea repetată a unui instrument de cercetare (pretest – posttest)

Un răspuns dat la pretest poate modifica răspunsul de la posttest, creînd distorsiuni. Pot apărea efecte de:

- sensibilizare (creșterea gradului de sensibilizare la noua situație, care este cunoscută deja);
- inoculare (efectul este invers – subiectul devine refractar sau mai puțin vulnerabil).

Există o tehnică a inoculării pentru creșterea rezistenței la schimbarea atitudinilor;

- regresia statistică spre medie;
- antrenamentul (subiecții s-au antrenat deja cu testul);
- plictiseala.

Remediu: Suplimentarea schemei pretest (P_1) – intervenție – posttest (P_2) prin adăugarea unui pretest și posttest la un grup de control.

Condiție	Timp
Grup experimental	P ₁ intervenție P ₂
Grup de control	P ₁ P ₂

3.6. Modificarea subiecților în timp

Apare la cercetările longitudinale și se poate datora:

- maturizării biologice, psihologice și psihosociale (care se poate manifesta prin lărgirea repertoriului psihocomportamental – la tineri sau prin îngustarea acestuia – la vârsta a treia);
- unor factori istorici (ex: în tratarea anxietății, dacă probabilitatea unui război nuclear scade ca urmare a încheierii unui tratat de pace, va scade și anxietatea, dar nu din cauza tratamentului);
- întâmplări din viața subiecților (ex: câștigarea unei sume de bani la loto sau aflarea că suferă de o boală incurabilă).

Ca urmare, din punct de vedere fizic, subiecții unei cercetări longitudinale sunt aceiași, dar din punct de vedere psihologic, se schimbă.

Remediu – control al variabilelor prin neutralizarea efectelor mai sus menționate.

3.7. Pierderea subiecților

- unii subiecți renunță din proprie inițiativă la cercetare (ceea ce nu poate fi anticipat);
- însuși cercetătorul poate renunța la unii subiecți în situație de:
 - neobținere a informațiilor necesare (situație: se studiază reacția la anumiți stimuli a nou-născuților iar copilul doarme în cea mai mare parte a timpului);
 - neînțelegere de către subiect a instructajului verbal, repetat de mai multe ori;
 - în caz de subiecți recalcitranți, necooperanți.

Subiecții pierduți pot uneori să fie înlocuiți cu alți subiecți, dar în unele cazuri, acest lucru este imposibil.

Ca urmare, dintr-un eșantion echilibrat și reprezentativ la începutul cercetării, se rămâne cu un eșantion neechilibrat și nereprezentativ.

Remediu – număr mare de subiecți.

3.8. Comunicarea rezultatelor obținute

Problema este dacă rezultatele obținute trebuie sau nu comunicate subiecților.

- răspunsul este DA (ex: probe de învățare unde aflarea rezultatelor stimulează);
- răspunsul este NU (ex: tehnici proiective, unde cunoașterea a ceea ce se urmărește poate bloca sau inhiba subiectul). În această situație se folosește raportul fals (ex: cercetătorul poate spune subiectului că ceea ce se urmărește prin aplicarea unui test proiectiv este studierea imaginației).

3.9. Efectul de contaminare

Apare în situație când variabilele pot interfera între ele.

Exemplu: Se studiază în ce măsură impresia subiectivă de oboseală este influențată de cofeină.

- grupul experimental bea 2 cafele pe zi cu cofeină și are voie să pună zahăr și lapte;
- grupul de control bea 2 cafele pe zi decofeinizate, fără zahăr și lapte.

Efectul înregistrat se datorează cofeinei, laptelui sau zahărului?

Remediu – un mai bun control al variabilelor.

3.10. Formularea prematură a concluziilor

Se referă la generalizarea nepermisă a concluziilor.

Remediu:

- repetarea cercetării;
- investigații suplimentare care pot confirma sau infirma rezultatele.

4. MODALITĂȚI AMELIORATIVE

Sunt utilizate pentru a crește gradul de științificitate al unei cercetări.

4.1. Triangularea

Conceptul provine din strategia militară și desemnează utilizarea mai multor mijloace pentru localizarea unui obiectiv.

În științele socio-umane și psihologie, desemnează studiul comportamentului din mai multe puncte de vedere. Se mai numește ”cavalcada metodelor” sau cercetare prin metode multiple.

Triangularea poate fi:

- temporală (ia în considerare procesele de schimbare sau permanență) – se face cu ajutorul metodelor longitudinale sau transversale);
- spațială (studii pe diferite culturi sau subculturi);
- prin combinarea nivelurilor (individual, interindividual, grupal, societal);
- teoretică (face apel la teorii alternative sau concurente);
- a observatorului (utilizarea mai multor observatori);
- metodologică (folosirea aceleiași metode în scopuri diferite sau a unor metode diferite pentru același scop);
- de resurse (folosirea de informații multiple în documentare);
- internă (pune în legătură informații culese din anamneza, originea socială, culturală a subiecților).

4.2. Validitatea de semnificație

Se referă la sensul atribuit de subiecți fenomenului analizat. Este caracteristică cercetărilor calitative (în cercetările cantitative, semnificațiile sunt stabilite prin teoria de la care se pornește). Validitatea de semnificație se efectuează asupra a 2 planuri:

- planul denotației (subiectul a înțeles semnificația itemilor?, cercetătorul a înțeles sensul răspunsurilor subiectului?);
- planul conotației (este vorba despre percepțiile, sentimentele subiectului referitoare la itemi sau evenimente narate).

Prin validitatea de semnificație, cercetarea se plasează în contextul realității percepute de subiect.

4.3. Judecata critică

Vizează controlul critic al surselor de informare. Ea este utilizată în istorie, dar poate fi folosită și în psihologie, mai ales în psihologia socială:

- critica identității (verificarea identității sursei de informare);

- critica restituirii (se verifică dacă este vorba despre versiunea originală, dacă a suferit modificări în timp, dacă este la prima mână sau la mâna a doua);
- critica originalității (se verifică dacă informația a fost gândită de cercetător sau preluată);
- critica interpretării (se verifică dacă informația a fost bine înțeleasă sau s-au dedus din ea lucruri inexistente);
- critica autorității (se determină creditul acordat sursei de informare). Se efectuează prin 3 operații:
 - critica de observare (se evaluează calitățile de observator al informatorului);
 - critica de exactitate (se referă la cât timp s-a scurs de la recoltarea informațiilor până la relatarea lor);
 - critica de sinceritate (analiza mobilurilor pentru care s-ar putea denatura fapte).
- critica confruntării (examinarea și compararea acelorași fapte raportate prin mijloace diferite).

Referințe bibliografice

- GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației România de Main, 2007, p.53-55;
- ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 388-405;
- http://www.apio.ro/upload/mc02_planificarea_unei_cercetari.pdf